ISSN:2667-5552

TURKISH STUDIES - HISTORICAL ANALYSIS

Sponsored by
INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
ibu.edu.mk

Volume 15 Issue 1 Year 2020

15 (1) MARCH / MART 2020
TURKISH STUDIES - HISTORICAL ANALYSIS

www.turkishstudies.net/history

Turkish Studies-Historical Analysis

Abbreviated Title/Kısa Adı: Turkish Studies-History

eISSN: 2667-5552

Volume(Issue): 15(1) 30 March/Mart 2020

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Publisher / Yayımcı
İntaç Eğitim Danışmanlık LTD
Mutlukent Mah., 2010 Cad. No: 58, 06810, Çankaya, Ankara, Turkey
turkishstudieshistory@gmail.com

Founder / Kurucu
Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Turkey
ORCID: 0000-0001-5731-2484

Managing Editor / Yazı İşleri Müdürü
Cemalettin Kömürcü
İntaç Eğitim Danışmanlık LTD, Ankara, Turkey 0000-0003-4469-596X

Editor in Chef / Baş Editör
Assoc. Prof. Dr. Şener Bilali
Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia 0000-0003-3567-2299
Cemalettin Kömürcü
İntaç Eğitim Danışmanlık LTD, Ankara, Turkey 0000-0003-4469-596X

Assistant Editors / Editör Yardımcıları
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Bölük
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Turkey 0000-0002-3535-3979
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burak Çakın
Muş Alpaslan Üniversitesi, Muş, Turkey 0000-0003-0579-4850
Dr. Öğr. Üyesi Esra Kirik
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Turkey 0000-0002-3964-065X

Editorial Board / Yayın Kurulu

Name Surname / Adı Soyadı	Institution / Kurum
Prof. Dr. Süleyman Baki	Kalkandelen Devlet Üniversitesi, N. Macedonia
Prof. Dr. Mesut Aydın	İnönü Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı	Kırıkkale Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Köçer	Süleyman Demirel Üniversitesi, Turkey
Doç. Dr. Sayim Türkman	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Turkey
Doç. Dr. Savaş Sertel	Munzur Üniversitesi, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Bejtullah Demiri	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Kire Sharlamanov	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia
Asst. Prof. Dr. Mevludin Ibish	Uluslararası Balkan Üniversitesi, N. Macedonia

Board of Advisory / Danışma Kurulu

Name Surname / Adı Soyadı	Institution / Kurum
Prof. Dr. Ahmet Buran	Fırat Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. Gürer Gülsevin	Ege Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. M. Fatih Köksal	İstanbul Kültür Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Aydın	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. Ramazan Korkmaz	Maltepe Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr. Turgut Karabey	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Turkey

Turkish Studies-History is an international refereed journal that publishes studies in the field of history.	**Scope / Kapsam**	*Turkish Studies-History,* tarih alanında hazırlanan çalışmaları yayımlayan uluslararası hakemli bir dergidir.
The aim of the journal is to provide an open access academic ground where researchers working in the field of history can share and disseminate their findings.	**Aim / Amaç**	Derginin amacı, tarih alanında çalışan araştırmacıların bulgularını paylaşabilecekleri ve yayabilecekleri açık erişimli akademik bir zemin sunmaktır.
The journal publishes four issues (March, June, September, December) annually.	**Period / Periyot**	Dergi, yılda dört sayı (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlar.
Article processing fee are requested during the application of the article, regardless of the acceptance / rejection condition.	**APCs**	Makale başvurusu sırasında -kabul/red şartına bağlı olmaksızın- makale işleme ücreti talep edilir.
The journal uses a double-sided blind review system. The referee list is published on the web page at the end of each year.	**Peer-rewiew / Hakemlik**	Dergi çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanır. Hakem listesi her yılın sonunda web sayfasında yayımlanır.
Turkish Studies-History is an Open Access (CC BY-NC).	**OA**	Dergi açık erişimlidir (CC BY-NC 4.0).

Indexing / Dizinlenme

İndeks Adı	**Kabul Tarihi (Başlangıç: Cilt/Sayı)**
ULAKBİM TR-Dizin	January / Ocak 2019 (14/1)

General Coordinator of Foreign Editors / Dış Temsilciler Koordinatörü

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, İzmir, Turkey
gurergulsevin@gmail.com

Representative of Foreign Country / Dış Temsilciler

USA	Robert DANKOFF
Germany	Marcel ERDAL
Greece	Fatih KEMİK
Japan	Yuu KURIBAYASHI
Norway-Swedish	Bernt BRENDEMOEN
England	Fikret TURAN
Albania	Xhemile ABDİU
Central Asia	Seadet SHİKHİYEVA
Kazakhstan	Gülnar KOKUBASOVA
Kyrgyzstan	Ulanbek ALİMOV
Azerbaijan	Vusale MUSALİ
Uzbekstan	Cabbar İŞANKUL
Poland	Öztürk EMİROĞLU

Executive Office / Adres

Ramazan Bölük
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Emniyet Mahallesi, Abant 1. Cad. No:10/2D, 06560, Yenimahalle, Ankara, Turkey
turkishstudieshistory@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

19. Yüzyılda Balıkesir Merkez Köylerinde İdari Düzenlemeler
Administrative Arrangements in Balikesir Central Villages in 19th Century
Şenay Atam
1-14

Birinci Dünya Savaşı'nın İlk Günlerinde İngiltere ile Esir Krizi
The Pows Crisis with the England in the First Days of the First World War
Neslihan Bolat Bozaslan
15-27

Osmanlı Tımar Sisteminin "Kurumsal Süreklilik" Bağlamında Tahlili
Analysis of The Ottoman Timar System in the Context of "Institutional Continiuty"
Muhammed Ceyhan
29-41

Osmanlı Belgeleri Işığında Antisemitist Bir Söylem Olarak Kan İsnadı Üzerine Bir Değerlendirme
Review of the Case of Blood Libel as an Anti-Semitic Discourse According to the Ottoman Documents
Mustafa Murat Çay
Özkan Akman
43-72

I. Dünya Savaşı'nda İngilizce Basında Yayımlanan Ermeni Propagandalarına Ait Bazı Örnekler
Some Examples of the Armenian Propaganda Published in the English Press During World War I
İsa Kalaycı
73-90

Parion Yamaç Hamamı 1515-1260 Depoziti Batı Yamacı Seramikleri
West Slope Wares from Parion Slope Bath 1515-1260 Deposit
Hasan Kasapoğlu
Vedat Keleş
Gonca Fırat
91-122

Eski Mezopotamya'da Silindir Mührün Gelişimi
Development of Cylinder Seal in Old Mesopotamia
Abdulhamit Kavak
123-134

Menderes Dönemi Türkiye'nin Eğitim Politikaları (1950-1960)
Turkey's Educational Policies in Menderes Period (1950-1960)
Feyzullah Ezer
135-149

İsfahan (Melikşah) Gözlemevi'nin Mekanik Bilimcisi: Ebû Hâtim Muzaffer B. İsmâîl El-İsfizârî
Mechanical Scientist of Isfahan (Malikşah) Observatory: Ebû Hâtim Muzaffer B. İsmâîl Al-Asfizârî
Seyfettin Kaya
150-160

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Kazaları ve Statüleri (Kazasker Ruznamçelerine Göre)
Rumelia Districts and Their Status in the First Half of the XVIII. Century (According to Kadi'asker Agendas)
Levent Kuru
161-191

Kıbrıs Meselesinin Tarihi Gelişimi ve Kıbrıs Türklerinin Siyasî, Hukukî ve Sosyo-Kültürel Durumu
Historical Development of Cyprus Issue and Political, Legal and Socio-Cultural Situation of Turkish Cypriots
Tekin Önal
193-208

Florio Beneveni'nin Buhara Elçiliği (1718-1725)
The Embassy of Florio Beneveni in Bukhara (1718-1725)
Murat Özkan
Mesut Karakulak
209-227

Orta Çağ İslâm Kaynaklarında Samsun ve Çevresi
Samsun and Arounds in the Middle Age Islamic Sources
Ayşegül Öztürk Çilingir
229-244

Eskiçağ Önasya Tarihinde Gutiler
Gutians in Ancient Near Eastern History
Okay Pekşen
245-259

XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Hapishaneleri (Ereğli Hapishanesi Örneği)
Ottoman Prisons in the Beginning of 20th Century (Example of Ereğli Prison)
Hakan Türkkan
261-272

Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Süreci, Doğu (Kafkas) Cephesi: Köprüköy ve Azap Muharebeleri
The Entry Process To The First World War, Eastern (Caucasus) Front: Köprüköy And Azap Battles
Sayim Türkman
273-299

Muş Mutasarrıfının 1880 Tarihli Layihasına Göre Muş Livası ve Kazaları
Mus Province and Its Counties According to the Muş Executives' Layiha Dated 1880
Hacer Göl
301-315

Kubilay Han Döneminde Moğol-Japon İlişkilerine Dair Japonca Kaynaklar Hakkında
About Japanese Resources on Mongol-Japan Relations During the Khublai Khan Period
Emin Kırkıl
Huriye Şen
317-329

İzmir İşgali Öncesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler
The Developments of Izmir Occupation Before and After
Ergenekon Savrun
331-343

Turkish Studies - Historical Analysis

eISSN: 2667-5552

www.turkishstudies.net/history ***Research Article / Araştırma Makalesi***

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Florio Beneveni'nin Buhara Elçiliği (1718-1725)

The Embassy of Florio Beneveni in Bukhara (1718-1725)

Murat Özkan[*] - Mesut Karakulak[**]

Abstract: XVIII. century was the century when Tsarist Russia experienced changes under the leadership of Petro I. In these years, which the policy of Turkestan has been comprehensively handled, As Petro's requests expeditions were organized to ancient settlements of Turks and officials were sent there. With these expeditions, it was aimed to gather information about the region and with the established intercommunications of state officials intended to develop the communication with Turk Khanates. As the subject of the study Florio Beneveni was also one of these officials whom had been sent to those regions for the same reasons in XVIII. century. The study conducts the purpose of Beneveni's mission on the region and about the journeys which he attempt to Bukhara through Iran. Besides study also mentions his capture in Iran and the times he had spent in Bukhara. Beneveni, had been in these regions when The Khanate of Bukhara was actually in the middle of political and social turmoil. Nevertheless, he had been keeping working intensively and he completely meets the expectations and the questions of Tsar. His work has important details on the political economy and the wealth of the region. That is why his work is important for us to evaluate when analyzing the region. The study will also mention how he had become an ambassador and will mention his other duties as well. Also, the information given about the Ottoman State was also taken into consideration and it is also evaluated how this information affected the Turk-Russian relations throughout the years. The study will also indicate how the internal turmoil effect Beneveni's work the study also conducts the reflection of the information given by Beneveni about the geography of Hive and Bukhara Khanests on the other studies, In the final analysis, will be based on the necessity of translating the reports of Beneveni into Turkish language was emphasized.

Structured Abstract: Tsarist Russia comprehensively handled the policy of Turkistan in eighteenth century. Expeditions were organized to the old Turkish regions, where they did not have information yet, and officials were sent in the reign of Petro I. The purpose of these trips was both to gather information about the region and to communicate with the Turkish khanates in the region through the contacts established by government officials. Florio Beneveni, which we have identified as the subject of the study, was an official officer sent to

[*] Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı
Res. Asst., Ordu University, Faculty of Science and Literature, History Department, General Turkish History
ORCİD 0000-0002-9526-4564
murtozkan@hotmail.com
[**] Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı
Res. Asst., Ordu University, Faculty of Science and Literature, History Department, General Turkish
ORCİD *0000-0002-0142-9170*
mesut.karakulak@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Özkan, M. & Karakulak, M. (2020). Florio Beneveni'nin Buhara elçiliği (1718-1725), *Turkish Studies - History*, 15(1), 209-227. https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41822
Received/Geliş: 14 February/Şubat 2020 *Checked by plagiarism software*
Accepted/Kabul: 19 March/Mart 2020 **Published/Yayın:** 24 March/Mart 2020
Copyright © INTAC LTD, Turkey CC BY-NC 4.0

Buhara as an ambassador by the Tsar Petro I in eighteenth century for these purposes. In the study, the purpose of sending Beneveni to the region and his journey to Bukhara through Iran/Persia is discussed. In addition, the detention of Benevi in Iran and the years he spent in Bukhara were told. The observations of Beneveni about Bukhara were also included in the study.

The beginning of the eighteenth century was a period in which the state was undergoing great transformation for Tsarist Russia and struggling with more than one state to expand the borders. The Tsarist Russia left it in a difficult situation to be defeated in the Battle of Prut in 1711 with the Ottoman Empire and the Great Northern War that continued between Sweden and 1700-1721. The state started to suffer from growth; Many problems for every state that struggled to grow and expand its borders had arisen for the Russians.

These developments in the first quarter of the century caused the problems mentioned above for the Russians who were defeated in one of these wars but victorious in the other. The Russians, who emphasized the reasons for their failure in the war with the Ottoman State, carried out some reforms. After the victory of the Great Northern War, Russia started to cease to be a regional power and take steps towards becoming a big state. The most important event caused by these two wars was that the Russians turned their direction to Turkistan. The stopping of the Russian advance to the west after the Battle of Prut by the Ottoman State was the first step to turn to Turkestan. After the prolonged Great Northern War, the emptying of the state treasury and the economic depression made it necessary for Russia to turn to Turkistan. Petro, who did not make any changes in Turkestan politics despite the campaigns directed by Bukholts which were sent Irtiş and Cherkasskiy which were sent Hiva failed, was aiming at continuing the relations by sending travellers, diplomats and merchants to Turkistan.

Tsarist Russia decided to send a Russian ambassador to Bukhara in order to ensure the continuity of the diplomacy in the region and the request of the Bukhara Khanate. After the negotiations, this important task was assigned to Florio Beneveni. Beneveni, an Italian, served as 'Embassy Services Oriental Desk Secretary'. After this duty was assigned to Beneveni, on July 9, 1718, a letter of credential was given to her to forward it to the Bukhara Khan. In addition to the credential, another important secret document, which was signed by G. İ. Golovkin and P. P. Şafirov dated 9 July 1718, was given to Beneveni.

Beneveni's embassy delegation had an engineer and two officers. Subsequently three officers joined the delegation on the road. In addition, a Tatar, who knew Uzbek and served in the khan palace, was taken to the delegation, but this person was later released. The delegation to the Bukhara Khanate, including the officials, was eight in total. Of course, the servants and guards who would provide security were also with the delegation.

It was very difficult for Beneveni to reach Bukhara. His travel was interrupted for a long time in Iranian territory. He was held in Iran for more than a year. The Iranian government learned a lot of information from him about Russia's military preparations. As a result of long efforts, on 25 May 1721, the embassy left Tehran and headed for Bukhara and reached Bukhara after a long journey.

During his four-year stay in Bukhara, Beneveni had many different experiences. He prepared a report containing the tasks requested from him and transferred to him by the Tsar before he was appointed to the region. Beneveni informed in the first article of the Report that he arrived at Astrakhan as requested and started the journey from there. In the second article, he mentioned the journey he made to the region, the cities he saw and the distances between the regions, information collected about Amu Derya. In the third article, he gave information about the ceremonies that took place at the reception ceremony and wrote notes on some issues about the state officials present at these ceremonies. He gave extensive information about the condition of the roads based on the fourth instruction given to him, the castles in the region, the military structure of the khanate, his equipment and the people of the region. According to the fifth instruction, Beneveni mentioned the weakness of the central structure in the region and the fact that the Uzbek people did not ally with him because he was insecure about the Khan and the difficult situation of the khanate. He also gave some information that the people in the region left their lands and migrated to different places due to this mixed environment. In the report he wrote for the sixth order, he provided information about the goods owned by the Bukhara and where these goods were sold, the caravan routes which Russian merchants could benefit from. In the last report based on the seventh article, gold deposits, trade routes and different information were mentioned in the Bukhara and Hive regions.

Above all, Beneveni meticulously followed the instructions given to him by Petro, regardless of the circumstances, and did his best to gather the information requested about the situation of the Bukhara Khanate. He gained valuable information about the geographical, climatic features, commercial status, production power, underground wealth of the region. However, Beneveni could not perform some important duties given to him by the Russian government as ambassador. For instance, the alliance that the Russians tried to establish with the Khanate of Bukhara in order to increase their influence in Turkistan has not been established. A political and economic alliance with Bukhara was extremely important for the Russians, who did not have the power to occupy the Turkestan khanates. Because the Russians were deprived of this power, they favoured establishing peaceful and mutually beneficial relations with them. From this point of view, the lack of an alliance in terms of diplomatic or economic terms reduced the importance of the embassy.

Beneveni, who has been in Bukhara for four years, managed to obtain a lot of information about the internal and foreign policy of Bukhara and Hive Khanates. These historical texts are still important today, as they complement and enrich the work of the authors working in that geography. In this regard, it will be extremely useful to examine the reports of Beneveni in detail and to translate these reports into Turkish.

Key Words: General Turkish History, Florio Beneveni, Petro I, Tsarist Russia, Bukhara Khanate, Embassy.

Öz: XVIII. yüzyıl Çarlık Rusya'nın I. Petro önderliğinde değişimler yaşadığı yüzyıl olmuştur. Türkistan politikasının kapsamlı bir şekilde ele alındığı bu yıllarda Petro'nun isteğiyle henüz bilgi sahibi olunmayan kadim Türk yurtlarına keşif seferleri düzenlenmiş ve buralara resmî görevliler gönderilmiştir. Bunlarla hem bölge hakkında malumat toplamak hem de devlet görevlilerinin kurduğu temaslarla bölgedeki Türk hanlıklarıyla iletişim kurmak amaçlanmıştır. Çalışma konusu olarak belirlediğimiz Florio Beneveni de XVIII. yüzyılda, söz konusu amaçlar doğrultusunda Petro tarafından Buhara'ya elçi olarak gönderilen resmî bir görevlidir. Çalışmada Beneveni'nin bölgeye gönderiliş amacına ve İran üzerinden Buhara'ya yaptığı yolculuğa değinilmiş; İran'da alıkonulması ve Buhara'da geçirdiği yıllardan bahsedilmiştir. Beneveni, Buhara Hanlığı'nın iç karışıklıklarla çalkalandığı bir dönemde bölgede bulunmuştur. Ancak buna rağmen çalışmalarını yoğun şekilde sürdürmüş; Çarlığın kendisinden beklediği bütün malumatı eksiksiz şekilde vermiştir. Bölgenin politik durumu, ticarî faaliyetleri, yer altı ve yer üstü zenginliklerine dair mühim bilgiler çalışmada yer bulmuştur. Beneveni'nin Buhara hakkındaki gözlemleri çalışmada dikkate değerdir. Elçi seçilirken nasıl seçildiği üzerinde durulurken halihazırdaki görevlerine de yer verilecektir. Ayrıca Florio Beneveni'nin hazırladığı raporlarda Osmanlı Devleti'ne ait verdiği bilgilerin değerine değinilmiş; bunların Türk-Rus tarihini ne ölçüde etkilediği değerlendirilmiştir. Yine Buhara ve Hive hanlıklarının iç ve dış politikasını etkileyen Beneveni'nin içinde bulunduğu coğrafyaya dair verdiği bilgilerin araştırmalara yansıması konu edilmiştir. Son tahlilde Beneveni'nin raporlarının Türkçe'ye çevirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Genel Türk Tarihi, Florio Beneveni, I. Petro, Çarlık Rusya, Buhara Hanlığı, Elçilik.

Giriş

Bir devletin sınırlarını genişletmek amacıyla gerçekleştirdiği savaşlar, sonucu her ne olursa olsun o devletin kaderini etkileyen gelişmelere neden olur. Savaşlar ardında sosyal, ekonomik, askerî pek çok alanda derin izler bırakır. Savaşın kaybedeni savaşın vurduğu darbe ile kaos ortamına dönen toplumsal düzeni sağlamaya çalışmakla uğraşırken; savaşın kazananı ise daha iyi olmaya ve eksiklerini gidermeye çalışır. Kayıpların yaşanması, şehirlerin tahrip edilmesi ve özellikle hazinelerin boşalması ise savaş sonucunda her iki tarafın da ortak sorunları olarak karşımıza çıkar[1].

XVIII. yüzyılın başları, Çarlık Rusya açısından değerlendirildiğinde devletin büyük bir dönüşüm yaşadığı ve sınırların genişletilmesi için birden fazla devletle mücadele halinde olunan bir dönemdir. Osmanlı Devleti ile yapılan 1711 yılında Prut Savaşı'nda mağlup olunması ve İsveç'le

[1] Güngör'e göre savaşların nedenleri çeşitlilik arz etmesine rağmen, eğer beklenen ekonomik kazanım savaş maliyetinden yüksekse hükümetler genellikle savaşı tercih etmektedir. Savaş sonrası enkaz ve sosyal travmayla ise genellikle halk yüzleşmektedir (2019: 61-62).

1700-1721 yılları arasına kadar devam eden Büyük Kuzey Savaşı'nın yaşanması Çarlık Rusya'yı zor durumda bırakmıştır (Vernadsky, 2011: 198-199). Devlet büyüme sancısı çekmeye başlamış; büyümeye, sınırlarını genişletmeye çabalayan her devletin yaşayacağı pek çok sorun Ruslar için baş göstermişti.

Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan bu gelişmeler, bu savaşların birinde mağlup ancak diğerinde muzaffer olan Ruslar açısından yukarıda zikrettiğimiz sorunların yaşanmasına neden oldu. Osmanlı Devleti ile yapılan savaşta başarısızlıklarının nedenleri üzerinde duran Ruslar, bazı reformlar gerçekleştirdi. Büyük Kuzey Savaşı'nın kazanılmasının ardından ise bölgesel güç olmaktan çıkmaya ve büyük bir devlet olma yolunda adımlar atmaya başladı (Merriman, 2018: 312-318). Bu iki savaşın ardında bıraktığı en önemli olay Rusların yönünü Türkistan'a çevirmesiydi. Rusların Prut Savaşı'nın ardından batıda ilerleyişine Osmanlı Devleti'nin dur demesi, Türkistan'a yönelmek için ilk basamağı oluşturmuş; uzun süren Büyük Kuzey Savaşı'nın ardından devlet hazinesinin boşalması ve yaşanan ekonomik buhran, Türkistan'a yönelmeyi zarurî hale getirmişti.

I. Petro'nun (1682-1725) Çarlık Rusya'yı yönettiği bu yıllarda dış politikayı belirleyen ekonomik sebeplerin de iyi anlaşılması gerekir. Güçlü Çarlık Rusya'nın sosyo-ekonomik, politik vaziyeti ve Rus devletinin daha da güçlenmesine yönelik ortaya konan hedefler, Rusların XVIII. yüzyılın başında ve daha sonrasında dünya ticaret yollarına hükmetmek istemesine neden oldu. Rusya'nın ticaret yollarına çıkışı Osmanlı Devleti tarafından engellenince, Ruslar, güçlü bir rakibinin olmadığı Türkistan coğrafyasında hem siyasî otoritesini güçlendirmek hem Türkistan ticaret merkezlerini kullanmak hem de Doğu-Çin, Hindistan, Afganistan gibi diğer pek çok devletle karşılıklı ilişkiler kurmak amacıyla Türkistan hanlıkları otoritesindeki bölgelerde nüfuzunu artırmak istiyordu.

Petro Türkistan bölgesine dair planlarını uygulayabilmek amacıyla Buhgolts'u İrtiş'e gönderdi. Aleksandr Bekoviç Çerkasskiy'i ise bölgede bulunan Hive Hanlığı üzerine bir sefer düzenlemesi için görevlendirdi. Buhgolts'un başında olduğu sefer Cungarlar (Mamsik, 2013: 20), Çerkasskiy'in yönettiği sefer ise Hive hanı Şir Gazi (1714-1727) tarafından başarısızlığa uğratılması[2], Petro'nun Hindistan'a hem kara yolu yapma hem de su yolu açma fikrinin çürümesine neden oldu. Özbek hanlıkları ve İran, sadece geçiş bölgesi olarak değil aynı zamanda Rus ticareti açısından mühim iki bölgeydi. Zira bu topraklara nüfuz etmek aynı zamanda Rusya'yı Hindistan'ın zenginliklerine de yaklaştırmış olacaktı. Bu yüzden Petro'nun Türkistan politikası son derece önemliydi. Petro'nun bu politikaları içinde bulunduğu döneme bakıldığında küresel ticaret mücadelesinde ufak bir unsurdu. Rus hükümetinin Hazar Denizi'ni bir *'Rus Denizi'*ne çevirme; Hazar'ın doğusu ve güneyinde karşılıklı çıkar ilişkilerini daha da geliştirmek için münasip koşulları yaratma arzusu açıkça görülüyordu.

Florio Beneveni'nin Elçi Olarak Seçilmesi ve Görevleri

İrtiş üzerine gönderilen Buhgolts ve Hive'ye yönelen Çerkasskiy'in yönettiği seferler başarısız olmasına rağmen Türkistan siyasetinde herhangi bir değişiklik yapmayan Petro, Türkistan'a seyyah, diplomat ve tüccarlar göndererek ilişkilerin sürekli hale getirilmesini amaçlıyordu (Doğan, 2004: 288). Buhara Hanlığı'nın diğer hanlıklara göre bölgenin siyasî hakimiyetini elinde tutması ve dikkat çekici bir siyasî oluşum olarak görünmesi (Yılmaz Vurgun, 2016: 139), Petro'nun özellikle de bu hanlıkla ilişkilerin geliştirilmesini istemesine neden oluyordu. Petro'nun istediği fırsat kendisine Buhara hanı tarafından altın tepside sunuldu ve han tarafından 1717 yılının Şubat ayında, Çarlık Rusya'ya Hankulu Topçubaşı adlı bir elçi gönderildi (Habibullaeviç, 2015: 16). Elçinin görevi Buhara hanı Ebulfeyz'in (1711-1747) Çarlık Rusya ile ticareti geliştirme amacında olduğunu belirtmek ve Petro'nun o sıralarda İsveç'e karşı kazandığı savaşı kutlamaktı. Bu istekleri doğrudan

[2] Sefer hakkında ayrıntılı bilgi için M. Özkan'ın Bekoviç Gibi Kaybetmek: Aleksandr Bekoviç Çerkasskiy'in 1717 Hive Seferi adlı makalesine bakınız (2018, 93-111).

Petro'ya iletmek niyetinde olan Hankulu Topçubaşı, iyi niyet göstergesi olarak beraberinde Buhara Hanlığı tarafından serbest bırakılan 36 Rus köleyi getirdi. Petro bu durum karşısında elçilik heyetine gereken hassasiyetin gösterilerek iyi bir şekilde misafir edilmesi hususunda emir verdi. Bununla da kalmayarak Hankulu Topçubaşı ile bizzat kendisi görüştü (Koç, 2017: 68). Petro'nun elçi ile başbaşa görüşmesi Buhara Hanlığı ile ilişkilere verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir. Hankulu Topçubaşı, Buhara Hanlığı'nın Çerkasskiy ve beraberindekilerin Hive hanı Şir Gazi tarafından katledilmesini tasvip etmediğini bildirdi (Poslannik Petra I, 1986: 11). Petro'nun elçiyi kabulünde, Han tarafından gönderilen ipek ve simli kumaş gibi hediyeler takdim edildi. Ayrıca Han, hediye olarak Petro'ya bir de at gönderdi. Yine bu kabulde Hankulu Topçubaşı, Buhara hanı Ebulfeyz'in Ruslarla iş birliğini devam ettirmek amacıyla bir elçi gönderilmesini talep ettiğini Petro'ya iletti. Petro savaşmadan, diplomatik yolla Türkistan'a girebileceği için bu tekliften hayli memnun kaldı (Koç, 2017: 68).

Çarlık Rusya, Buhara Hanlığı'nın isteği ve bölgedeki diplomasinin sürekli hale getirilebilmesi amacıyla Buhara'ya bir Rus elçisi gönderme kararı aldı. Yapılan müzakerelerin ardından bu önemli görev Florio Beneveni'ye verildi (Jukovsky, 1915: 60). Bir İtalyan olan Beneveni, *'Elçilik Hizmetleri Şark Masası Sekreteri'* olarak görev yapıyordu (Barthold, 2004: 290). Sadece zeki ve hünerli bir insan olarak değil Petro ve Rusya'ya sadakatli bir görevli olarak da nam salmıştı. İstanbul'da da bulunmuştu. Doğu bölgelerini çok iyi bilen Beneveni Türkçe ve Farsça'ya iyi derecede hakimdi (Primakov, 1996: 92).

Beneveni'ye bu görev tevdi edildikten sonra, 9 Temmuz 1718 tarihinde, Buhara hanına iletmesi için bir itimatname verildi. Bu itimatnamede şunlar yazıyordu: *"Yüce hükümdarımız, aramızdaki dostluğun ve ikili ilişkilerin gelişmesi adına elçimiz Florio Beneveni'yi size göndermeyi uygun gördü. Buna dayanarak, elçimizin toprağınızda kabul görmesini talep ediyoruz. Size ivedi gönderdiğimiz itimatnameyi kendisi takdim edecek ve diğer bir emre kadar yanınızda kalacaktır. Ayrıca tarafımızdan emredilen ve size teklif edilen vazifelerde, dostane ilişkilerimizi artıracak kararlar alınız (Gulamov, 1984: 82-83)".*

Petro'nun emriyle Beneveni'ye verilen bu itimatnamenin ardından Çar'ın yakını olan G. İ. Golovkin, Buhara hanına değerli armağanlar yollanmasını, elçiye maaş ve elçilik mensubu temin edilmesini içeren ayrı bir kararname hazırlattı. Bu kararnameye göre; Beneveni'ye şahsi işlerini halledebilmesi amacıyla üç bin Ruble para ve bin Ruble değerinde eşya verilecekti. Yine Golovkin'in emriyle Han'a değerli hediyeler ve 2 bin Ruble değerinde eşya hazırlandı. Han'a hediye olarak gönderilecek eşyaların başında samur geliyordu. Samurların maliyeti 550 Ruble, götürülecek olan tilki ve sincap derilerinin maliyeti ise 1182 Ruble idi (Gulamov,1984: 83). Yine bu hediyelerin arasında değerli saatler de mevcuttu (Poslannik Petra I, 1986: 17).

Beneveni'nin elçilik heyetinde bir mühendis ve iki görevli vardı. Sonradan eklenecek üç görevli ise yolda Beneveni'ye katılacaktı. Ayrıca heyete Özbekçe bilen ve han sarayında daha önceden hizmet eden bir Tatar alınmış; fakat daha sonra bu kişi serbest bırakılmıştı. Belirtilen görevliler dahil Buhara Hanlığı'na gidecek heyet toplamda sekiz kişiydi. Elbette, hizmetliler ve güvenliği sağlayacak olan muhafızlar da heyetle birlikteydi (Gulamov, 1984: 83-84).

İtimatnamenin yanı sıra Beneveni'ye, G. İ. Golovkin ve P. P. Şafirov'un imzaladığı 13 Temmuz 1718 tarihli, önemli bir gizli belge daha verildi. Bu belgede, elçilik heyetinin uyacağı talimatlar yazıyordu. Yedi maddelik bu talimatnameye göre (Poslannik Petra I, 1986: 136-137);

1. Beneveni yüce çarlığın elçisi olarak, çarlığın Buhara hanına iletilmek üzere yazdığı güven mektubunu vermelidir. O, Moskova'ya varmasının ardından Astrahan'a gitmek üzere hızla toparlanmalı ve Moskova'dan kısa süre önce Buhara'ya elçi olarak gönderilen, kendisinden Astrahan'ın hemen dışında beklemesi istenmiş elçi ile birlikte Astrahan'a girmelidir.

2. Görülen lüzum üzerine o, Buhara elçisiyle birlikte kimliğinin belli olmaması ve gözlemlerini sıhhatli bir biçimde yapabilmesi için farklı bir kimliğe bürünerek yola çıkmalıdır. Bu yolculuk sırasında özellikle Buhara hanının yönetimi altındaki kara ve deniz yolları üzerinde yer alan liman, şehir ve diğer yerleşim yerlerinin konumlarını, Hazar Denizi'ne dökülen nehirlerin gemilerle ulaşım yapılabilecek debilere sahip olup olmadığını; hangi şehirlerde güçlü hisarlar bulunduğunu tetkik etmelidir. Bütün bu gözlemlerini Buharalıların dikkatini çekmeden, azamî dikkat göstererek yapmalıdır.

3. Elçi, Buhara hanının huzuruna çıkmadan önce kendisinin kabul seremonisi ile karşılanmasını talep etmeli (İran şahının göndermiş olduğu elçiler Han tarafından bu şekilde kabul edildiği gibi kendisinin yollamış olduğu elçiler de Çar huzuruna bu prosedürle alınmaktadır) ve sonrasında Han'ın şahsiyetine uygun bir biçimde onu saygıyla selamlamalıdır. Han'ı, görevi hakkında bilgilendirmesinin ardından elçi, kabulde kendisine belirtildiği şekilde Han'ın makamına saygı göstermeli ve İran şahının elçilerine karşı özgüvenli bir duruş sergilemelidir. Eğer talep edilen kabul töreni ile ilgili keyfi bir iptal söz konusu olursa, elçi kabul prosedürleri talebinde ısrarcı olmalı; hatta Han tarafından yollanan elçilerin Çar'ın huzuruna kabul edilmesinde gösterildiği gibi kabulün onura yakışır bir biçimde düzenlenmesinde daha talepkâr davranmalıdır. Aradaki dostluğun geliştirilmesi düşüncesiyle, Han'ın göndermiş olduğu elçilerin de Çar'ın huzuruna bu diplomatik prosedürlerle kabul edildiği belirtilmelidir. Elçi, yüce çarlığın onurunu muhafaza etmek amacıyla Han'a gönderildiğini ve yüce çarlık tarafından bu amaçla kendisine bu görevin bahşedildiğini unutmamalıdır. Elçi, Han tarafından kabul edildiğinde yanında bulunan güven mektubunu sunmalı; alışılageldiği üzere özgüvenli ve gür bir sesle mektubu Han'a okumalıdır. Bu sunum sırasında Han'a yüce çarlığın sevgi ve muhabbeti aktarılmalı; Çar'a gönderilen elçilerin sunduğu iyi dilek ve hediyeler için Han'a teşekkür edilmelidir.

4. Elçiler orada bulunduğu müddetçe mümkün olduğu ölçüde etrafı kolaçan etmelidir. Han'ın yönetimi altındaki bölgelerde kaç kalesi olduğu ve bu kalelerde kaç asker, süvari, piyade, top ve silaha sahip bulunduğu öğrenilmelidir. Bütün bunların ne durumda olduğu, bu kalelerin konumlandıkları yerler, asker ve topların düzeni, atış menzilleri gibi bilgiler edinilmelidir.

5. Elçi, Buhara Hanlığı'nın İran, Hive ve diğer komşu yönetimlerle nasıl ilişkilere sahip olduğu; aynı şekilde Türkler tarafından kendisine yönelik bir saldırı tehlikesinin olup olmadığı; hanlığın hizmetindekilerin güçleri, bunların otonom bir güce sahip olup olmadıkları; Han'ın hizmetindekilerin isyan eğilimleri, hanlık halkının ne şekilde yönetildikleri; sınırlarının kimlerle olduğu ve bu sınırdaşları arasından hangisinin hanlık için en büyük tehdit olduğu, bu sınırdaşlardan hangisinin hanlığa dost olduğu ve çarlıktan yardım talep etme ihtimalinin olup olmadığı gibi soruların cevaplarını öğrenerek istihbarat toplamaya çalışmalıdır. Elçi, bu bilgileri kullanarak hanlık ile yüce çarlık arasında yakın ilişkiler kurmayı çabalamalıdır. Eğer mümkünse iki tarafa yönelik oluşabilecek saldırılara karşı bir pakt kurulmasını sağlamalıdır. Han'ın hangi tarafa temayül gösterdiği öngörülmeli; yüce çarlık ile hanlık arasında, özellikle Hive Hanlığı başta olmak üzere bütün dış tehditlere karşı bir savunma iş birliği geliştirilmelidir. Eğer bu iş birliğini kabul ederlerse iki tarafa yönelik bir saldırı olması durumunda tarafların askerî olarak birbirine destek olması, savunma ittifaklarında olağan olduğu üzere hanlığa karşı bir saldırı olması durumunda yüce çarlığın askerî destek yollaması; yüce çarlığa karşı bir saldırı olması durumunda da hanlık askerlerinin çarlığa yardım için seferber edilmesi gibi şartlar temeline dayanan iş birliğinde bulunulmalıdır. Eğer bunda başarılı olunmazsa en azından bu iş birliği için şartların müzakere edilerek çarlığa sunulması yerinde olacaktır.

6. Elçi, Buhara yönetimi altındaki yerlerde hangi ürünlerin üretildiği, bu ürünlerin nereye gönderildiği, bunların çeşitli yollarla Rus ticaretini geliştirmek için kullanılıp kullanılamayacağı; en çok talep edilen ürünlerin hangileri olduğu, ticaretin deniz yoluyla yapılma imkânının olup olmadığı, deniz ticareti mümkün değilse bunun neden mümkün olamayacağı; kara ticaret yollarının hangi

menziller üzerinden geçtiği ve güvenlik durumu, bu yollar üzerinde yer alan yerleşim alanlarının, steplerin ve bataklıkların vaziyetinin nasıl olduğu gibi sorular hakkında arî istihbarat sağlamalıdır.

7. Elçi, Buhara'da yaşayan Buharalılar ve Hivelilerden Hive hakkında güvenilir bilgi edinmeye çalışmalı; Knez Çerkasskiy'nin büyük altın rezervleri olduğu bilgisini verdiği Derya Nehirleri hakkındaki özel havadisleri ekleyerek yüce çarlığı bilgilendirmelidir. Altın rezervi olan nehir yataklarında inşa edilmiş kale ve içinde yaşayan bir halk varsa oradaki altını çıkarmanın mümkün olup olmadığı, bu bölgeye ulaşımın nasıl sağlanacağı, insanların oraya gidip gitmediği, gidenler varsa kimlerin gittiği, Hivelilerden korunup korunamadığı ve buradaki altın çıkarma faaliyetlerinin Buharalıların hoşuna gidip gitmeyeceği araştırılmalıdır. Bunlar hakkında istihbarat raporu hazırlanarak özel bir ulak ile ivedilikle yüce çarlığa gönderilmeli ve muhatabına ulaşıp ulaşmadığı takip edilmelidir. Yukarıda belirtildiği üzere hassaten Buhara yönetimi hakkında daha detaylı ve derin bilgiler jurnallenmeli, kendisi yüce çarlığa döndüğünde bütün bu özel jurnal dosyasını bizzat sunmalıdır. Buhara hanının huzurunda, uygun bir zamanda kendilerini korumaları maksadıyla birkaç yüz ve hatta daha fazla kişiden oluşan özel Rus muhafız birliğinin getirilmesi için teklifte bulunulmalı ve teklifin kabulünün yüce çarlığın hanlığa karşı memnuniyetinin göstergesi olacağı Han'a aktarılmalıdır. Daha önceden Rusya'ya gönderilen Buharalı elçilerle temasa geçilmeli, dostluk ve gizli ilişki yolları aranmalı, onlarla kurulacak dostluklar yoluyla oradaki her tür bilgi elde edilmelidir.

Petro hükümetinin Rus elçisine verdiği talimatnamede, elçiliğe açık bir şekilde yapması gereken vazifeler verildi ve bu görevleri yerine getirebilmeleri için gerekli yollar gösterildi. Beneveni'nin temel vazifesi, Buhara Hanlığı ve ona komşu devletlerin siyasî, ekonomik ve askerî vaziyetini araştırmaktı. Ayrıca Beneveni'den bölgenin coğrafî özellikleriyle maden rezervlerini ayrıntılı şekilde öğrenmesi istenmişti. Onun edineceği bilgilere göre Petro, Buhara Hanlığı'nın güney ve güneydoğu komşularıyla olan ilişkilerindeki yerini ve rolünü belirleyebilecekti (Gulamov, 1984: 87).

Rusya-Buhara ilişkileri tarihinde, Beneveni elçiliğinin doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için Buhara'daki elçinin yalnızca talimat ve eylemlerinin değil aynı zamanda bütün bu maddelerin Petro saltanatının son döneminde Rus hükümetinin güneydoğudaki dış politikasının tabiî unsurları olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Hindistan ve Türkistan ticaret yollarındaki altının bütün çekiciliğine rağmen Petro, Çerkasskiy'nin trajik ölümü ve başarısız Hive seferinden sonra Türkistan'daki teşebbüslerinde daha ihtiyatlı davrandı. Bu seferin sonuçları, devletin önemli durumlarda askerî güce ve kaynaklara daha çok ihtiyacı olduğu için askerî müdahalenin kısa süreli bir çözüm olduğunu gösterdi. Askerî müdahelenin kabul edilemez olmasındaki en önemli nedenlerden biri de seferlerin ekonomik olmamasıydı. O zamanlar Rusya'ya yönelik askerî tehdidin Osmanlı Devleti'nden geldiği ve Petro'nun esas amaçlarından birinin bu tehdidi azaltmak olduğu da bir gerçekti. Rusya, Türklerin Asya ve İran'da gittikçe nüfuz kazanmasına katiyen müsaade etmemeliydi(Gulamov, 1984: 88).

Bu durumda, Çarlık Rusya'nın hem siyasî hem de ekonomik açıdan Buhara Hanlığı ile yakın ilişkide olması kendi lehinedir, denilebilir. Buhara Hanlığı ile menfaate dayalı bu ilişkinin siyasî öneminin artması, Hive Hanlığı ile ilişkilerin artık kopmuş olmasıyla ilişkilidir. Bu nedenle Petro'nun Buhara Hanlığı'na duyduğu ilginin altında Hive Hanlığı'nın ve Osmanlı Devleti'nin Rus karşıtı tesirini burada etkisiz hale getirmek niyeti yatmaktadır. Şüphesiz, bu gayeye ulaşmak için gerekli koşullardan biri hanın gücü ve devletin iç bütünlüğüdür. Bu bakımdan Beneveni elçiliğine ilişkin birtakım durumlar açıklığa kavuşmaktadır. Petro'nun ekonomik çıkarlar hariç bu elçilikle ulaşmak istediği ana gaye, bölge siyaseti hakkında bilgi edinebilmek ve kendisine karşı oluşabilecek ittifakları görebilmekti. Bu açıdan değerlendirildiğinde Beneveni'ye verilen talimatnamedeki hükümlerin birçoğunun daha önce Petro tarafından İran'a gönderilen Artemiy Volunskiy'e gönderdiği talimatnameyle (Yeşilot, 2014: 63-67) şaşırtıcı derecede benziyordu. Talimatnamede,

Buhara Hanlığı ile ittifak kurulması, askerî müdahaleyi gerektirecek bir karışıklık durumunda hanlığın emirlere uyması ve Ruslarla beraber hareket etmesi gerektiğine dair istekler yer alıyordu (Gulamov, 1984: 89).

Beneveni'nin Buhara Yolculuğu

Elçilik heyeti oluşturulduktan sonra Beneveni yanındakilerle beraber sonbahar başında Moskova'dan ayrıldı ve 13 Kasım 1718 tarihinde Astrahan'a ulaştı. Burada onu bekleyen Buhara elçisiyle bölgeye nasıl ve kimlerle gideceğine dair görüşmeler gerçekleştirdi. Astrahan'dan Buhara'ya giden en kısa kara yolu Hive topraklarından geçiyordu. Çerkasskiy'nin ölümünün ardından Rusya ve Hive arasındaki ilişkilerin kesilmesi nedeniyle, bu yol Rus elçisi için oldukça tehlikeli görünüyordu. Bu yüzden Rus elçisi Buhara'ya İran üzerinden gitmeyi teklif etti. Beneveni, Şansölye Golovkin ve Şafirov'a Astrahan'dan gönderdiği bir raporda bu konu hakkında şunları yazıyordu: *"…13 Kasım'da Astrahan'a geldim. Geldiğim ilk gün Buhara elçisiyle görüştüm. Buraya varışımın üçüncü gününde yine Buhara elçisine bir ziyarette bulundum ve gideceğimiz yol hakkında onunla bir görüşme yaptık. İlk başta Buhara elçisine verdiğim cevapta Hive üzerinden gitmenin kötü olmayacağını düşünmüştüm. Lakin Han'dan böyle bir talimat alsam bile sizin kararınız olmadan yola çıkmaya cesaret edemezdim. Bundan dolayı Astarabad ve Şamahı dolaylarından gitmek için ondan izin vermesini istedim…* (Poslannik Petra I, 1986: 32-33)".

Buhara elçisi ile yapılan görüşmelerin ardından Beneveni, Aralık ayında Golovkin ve Şafirov'dan İran şahına tavsiye mektubu yazmalarını ve yolculuk esnasında elçilik heyetini korumaları için askerî muhafız temin etmelerini istedi. Nihayet mektuplar alındı ve deniz yolculuğu için yapılan hazırlıklar 1719 yılının yaz mevsimine kadar devam etti. Hazırlıkların bitmesiyle Beneveni ve Hankulu Topçubaşı, beraberindekilerle birlikte Astrahan'dan yola çıktı. 500 verst mesafe yol kat ederek 4 Temmuz'da İran kıyılarına geldiler. Elçilik gemileri, Hazar Denizi'nde kurulan Nizovya rıhtımına kadar güvenli bir şekilde geldi. Bu bölgede yerleşim yerleri yoktu ve konaklamak için çok uygun bir yer değildi. Bu yüzden İran şehirlerine bir an önce girmek istediler. Ancak elçilik heyetinin bu isteklerinin önünde İran yönetimi bir set gibi duruyordu. Heyet, görevliler tarafından şehre sokulmadı. Beneveni başlarına gelen bu olaydan Petro'ya yazdığı raporda ayrıntılı bir şekilde bahseder (Gulamov, 1984: 91):

"…Buhara elçisi ile birlikte İran kıyılarına ulaştık. Ancak orada 20 gün boyunca bize gönderilecek arabaları bekledik. İlk 22 gün şehre yaklaştırılmadık… Bize verilen sözlerin hiçbiri tutulmadı ve bize oldukça kötü muamele edildi. Onlara karşı herhangi bir kötülük beslememize rağmen bu ülkeden geçişimizi geciktirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bana Hazar Denizi kıyılarında nelerin yapıldığına dair sorular soruldu. Ben ise onlara gerekli ve uygun olan cevapları verdim. Bununla kalmadılar ve devletimizin beni hangi görevle Buhara'ya gönderdiğini sordular. Anlaşılan İran yöneticilerinin Özbeklerle arası yoktu. Bu soruların bize sorulmasının nedeni de sanırım buydu…(Poslannik Petra I, 1986: 36-38)".

Her iki elçinin de yolu Şamahı'da uzun bir süre kesintiye uğratıldı. Bir yıldan fazla bir süre burada tutuldular. Düşmanca sözler sarf edilmemesine rağmen Şirvan hanı ve Beneveni elçiliği mensupları arasında gergin bir durum söz konusuydu. Elçinin şah sarayına gönderilmesi yanında bütün talepleri Şirvan hanı tarafından reddedildi. Kişisel görüşmelerde elçi, Petro tarafından Şah'a gönderilen mektubun iletilmesini talep etti; fakat bu talebi de reddedildi. Dahası, o zamanlar Kazvin'de bulunan Şah, Şamahı'da elçilik mensuplarının serbest bırakılmaması için emir verdi. Elçiliğin engellenmesinin asıl nedeni İran ve Buhara arasındaki düşmanlık ile Kazvin'deki huzursuz vaziyetten kaynaklıydı (Gulamov, 1984: 92).

Beneveni burada bulunduğu dönemlerde hem bölgede yaşananları gözlemlemiş hem de Şirvan hanına görüşme arzusunda olduğunu birkaç kez iletmişti. Beneveni, 5 Ocak 1720'de Petro'ya gönderdiği raporda, İran topraklarında çıkan ayaklanmalardan; Han'a görüşme isteğini ilettiğinden

ama bunun karşılıksız kaldığından bahseder ve şunları söyler: *"...Hemen hemen her gün Han'a yazmama rağmen henüz ondan bir cevap alamadım. Burada halk birbiriyle mücadele halinde. Hanlarına karşı bir isyan çıkarabilme durumları her daim mevcut...* (Poslannik Petra I, 1986: 39-41)".

Beneveni'nin devlet sisteminin ayrışması ve şahın sarayının ülkeyi yönetememesi hakkındaki tespitleri Çarlık Rusya açısından son derece önemliydi. Elçiliğin İran'da bulunduğu süre boyunca gördükleri, Petro'nun İran'a yönelik eylemlerine tesir etti. Ayrıca İran iktidarının Rus temsilcileri ve Rus tüccarlara karşı tutumlarının kötü niyetli olması da Petro'nun İran siyasetini etkileyen diğer nedenlerdendi. Rusya ve İran arasındaki bu güç şartlar, Çarlık Rusya tarafından Şah'a gönderilen çar ulağı Dimitrakiy Petriç'in Şamahı'ya gelmesinden sonra daha da kötüleşmişti. Dimitrakiy, Rus elçisinin yetkilerini sorgulamaya başladı ve Petro tarafından Şah'a gönderilen talimatnamenin sahte olup olmadığına dair elçiyi savunma yapmak zorunda bıraktı. Bu durum İran hükümeti ve Rus elçiliği arasındaki münakaşanın daha da şiddetlenmesine neden oldu (Gulamov, 1984: 93). Benenevi bu durumu Şafirov'a yazdığı mektupta şöyle dile getirir: *"...Uzun süredir burada kaldığım için büyük bir utanç duyuyorum ve şimdi de bu durumu size rapor ediyorum. Durumumuz umudun da ötesinde. Şimdiye kadar herhangi bir gelişme yaşanmadı. Ulak Dimitrakiy'in yaptıkları da bu durumu kötüleştirdi. Yunanistan yerlisi olan Dimitrakiy'i bu bölgeye kim gönderdi?...* (Poslannik Petra I, 1986: 41-46)".

Şamahı'da uzun süre bekletilmek elçiliğe hayli zarar verdi. Bu hem görevlerini yerine getirememelerine yol açtı hem de burada geçirilen sürede paralarının bitmesine neden oldu. Çünkü Han, onlara kaldıkları daireden başka bir şey vermemişti. Bu durum karşısında Beneveni Petro'ya şikayetlerini şu sözlerle dile getirir: *"...Bu durum beni ve arkadaşlarımı en nihayetinde yıkıma uğratacak. Kendimize yetecek kadar paramız olmasına rağmen bize herhangi bir kolaylık gösterilmediği için elimizdeki para bize yetmeyecek. Bizler iaşe ve diğer ihtiyaçlarımızı karşılamak zorunda bırakıldık. Para temin edilmediği sürece başka bir diyarda da uzun bir süre kendimizi idame ettiremeyiz...* (Poslannik Petra I, 1986: 36-37)".

Beneveni'nin uğraştığı sorunlar bunlarla sınırlı kalmıyordu. Buhara Hanlığı tarafından Rusya'ya elçi olarak gönderilen Hankulu Topçubaşı'nın tutumu birden değişmişti. Şamahı'da Beneveni ve Buhara elçisi arasında sürtüşme ve düşmanlık yaşanıyordu. Bu durum doğal olarak Beneveni'yi rahatsız etmeye başladı. Beneveni, Petro'ya yazdığı 5 Nisan 1720 tarihli mektupta bu durumu şöyle izah eder: *"Buhara elçisi durmadan beni rahatsız ediyor. Yola çıktığımızdan beri kendisine at arabası ve diğer başka şeyleri temin etmem hususunda bana sürekli bir şeyler söylüyor. Aslında kendisi Astrahan'a Hive üzerinden gitmek istemiyor* (Poslannik Petra I, 1986: 40-41)".

Şamahı'da uzun bir süre zorunlu bir konaklamaya tabi tutulan Beneveni burada gözlemler yapar. Ancak süre uzadıkça heyet zor duruma düşer. Beneveni'nin 1 Temmuz 1720 tarihinde Şamahı'da gerçekleşen olaylar hakkında Petro'ya gönderdiği rapor, bölgede Rus elçilik heyetinin düştüğü zor durumu göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu rapora göre; *"...Elçiliğimiz Şamahı'da bulunduğu sürede kayıplar yaşadı. Bölgede ayaklanma çıkaran köylüler Nizovye rıhtımında pek çok olay çıkardı. Evler yakıldı ve çok sayıda soygun gerçekleştirildi. Elçilik tercümanı Pavel Dmitriyev ve yanındaki üç kişi, Rus elçiliğinin bulunduğu sarayı çevreleyen İranlı askerlerle girdikleri ateşli çatışma sonrası hayatlarını kaybetti...* (Poslannik Petra I, 1986: 47-50)". Beneveni'nin bölgede yaşadığı sıkıntılar bununla da kalmadı. Şah'a Şir Gazi Han'dan gizlice gönderilen mektuplar Kazvin'de bulunuyordu. Görünüşe göre mektuplar işleme alınmış ve 10 Ağustos 1720 tarihinde Şah, Kazvin'e elçi gönderilmesini emretmişti. Beneveni bu durumu öğrendikten sonra 11 Ağustos tarihinde, Han'ın yollardaki sıkıntı nedeniyle şehirde kalması yönündeki talebine rağmen Şamahı'dan ayrılarak yola çıktı. Şehirden ayrıldıktan bir müddet sonra bir yerde konakladı; deve ve atların gönderilmesini beklemeye başladı. Ayrılışlarının ertesi günü Şamahı yakınlarında Lezgiler elçilik heyetinin etrafını sardı ve heyetin mallarını yağmaladı. O gün

heyet ciddi bir tehlikeden kurtuldu. Beneveni ise Şamahı civarında bulunan bir köyden mevcut durumu gözlemliyordu. Elçi, üçüncü gün yola çıktı ve güvenli bir şekilde Kazvin'e kadar geldi. Lakin Şah'ın sarayı Tahran'a taşınmıştı. Elçi, Kazvin'de bir aydan fazla bir süre kaldıktan sonra 14 Kasım'da Tahran'a geldi. Beneveni, Tahran'a varışında İhtimat-Devlet tarafından kabul edildi (Poslannik Petra I, 1986: 50-55). Beneveni'nin Tahran'a kadar gerçekleştirdiği yolculuk oldukça zorlu geçti. Ancak o her fırsatta notlar tuttu, bölge hakkında detaylı bilgiler topladı ve bunları başkente yolladı (Primakov, 92).

Saray entrikalarının bir sonucu olarak İhtimat-Devlet'in görevden alınmasının hemen ardından 12 Aralık'ta Rus elçisi Beneveni, İran şahı tarafından huzura kabul edildi. Petro'nun Şah'a iletilmesi için verdiği talimatname son olarak Şamahı'da elçiliğin gecikme nedenleriyle ilgiliydi. Şah, büyük bir şaşkınlıkla olanları dinledi. Ardından Beneveni'ye failleri cezalandıracağına dair söz verdi. Ertesi gün elçi, iki hükümdar arasındaki dostluktan bahseden ve onları çok yakında Buhara'ya göndereceğinin sözünü veren İhtimat-Devlet tarafından kabul edildi. Lakin kısa bir süre sonra kendilerine gösterilen ihtimamın sözde olduğunu gördü; çünkü yetkililer elçilerin Buhara'ya gitmelerine müsaade etmedi. Beneveni'nin Tahran'da bulunduğu dönemlerde İstanbul'dayken tanımış olduğu Dürri Efendi[3], Osmanlı Devleti tarafından İran'a elçi olarak gönderildi. Beneveni yaptığı görüşmelerde Tahran'daki Türk elçiliğinin Rus karşıtı bir eğilime sahip olduğu bilgisini edindi (Poslannik Petra I, 1986: 53-55).

Beneveni, Osmanlı Devleti'nin gönderdiği elçiliğin asıl amacını 25 Mayıs 1721 tarihinde, Tahran'dan Petro'ya gönderdiği raporda şöyle belirtir: *"…Türk elçiliğinin temel gayelerinden biri de Gilan ipeklerini Hazar Denizi üzerinden Rusya'ya değil, oraya yani Türk topraklarına götürmekti. Bu mallar Türk topraklarından bütün Almanya'ya dağıtılacaktı…* (Poslannik Petra I, 1986: 56)*"*. Bu durum, ham İran ipeği üzerinden Avrupa ticaret yolları için Ruslar ve Türkler arasındaki mücadeleyi iyi yansıtıyordu. Petro hükümeti, Rusya üzerinden ipek ticaretinin de geliştirilmesine oldukça önem veriyordu. Mamafih, 1717 yılında Volunskiy, Rusya ve İran arasında İran'daki Rus tüccarların ticaret imkânlarını önemli ölçüde geliştiren bir anlaşma imzalamayı başarmıştı. Şunu da belirtmek gerekir ki Petro döneminde Rus tüccarların ipek ticaretindeki rolü büyümüş ve Ermeni tüccarlarla aralarında büyük bir rekabet başlamıştı (Gulamov, 1984: 97). Bu yüzden özellikle Volunskiy'e verilen talimatnamenin sekizinci maddesinde, bölgede bulunan Ermenilerin yaşadığı yerler hakkında bilgi istenmiş; ayrıca ticaret erbabı Ermenilerin Petersburg'la ticarete yönlendirilmesinin zarurî olduğu söylenmişti (Yeşilot, 2014: 66).

Bu durum hakkında elçi Beneveni, Ermeni tüccarların İran'da Rus karşıtı propaganda yaptığının ve bunların Ruslar hakkındaki kışkırtıcı söylemlerine dikkat edilmesi gerektiğinin altını çiziyordu. Türk elçi, İhtimat-Devlet ile yaptığı bir görüşme sırasında, Rus-İran ilişkilerinde, Nizovya rıhtımına neden bir kale yapıldığı konusuna da değindi. Beneveni'nin düşüncesine göre Türk elçisi, yukarıda bahsedilen gayelerine rağmen ülkenin ne durumda olduğunu öğrenmek için casus olarak İran'a gönderilmişti. Beneveni'ye göre Osmanlı Devleti, İran'ın içişlerindeki siyasî boşluktan faydalanmak istiyordu. Ayrıca Rusya-İran arasındaki karşılıklı faydaya dayalı ticarî ve siyasî

[3] Doğum tarihi hakkında bir bilgi olmayan Dürri Ahmed Efendi, Ebubekir Vehdi Efendi'nin oğlu olup Van'da doğmuştur. İstanbul'a geldikten sonra Divan Kalemi'nde görev almıştır. Önce Divan kâtipliği yapan Dürri Efendi sonrasında hâcegânlık yapmıştır. Anadolu muhasebeciliği, sipahiler kâtipliği ve son olarak da haraç muhasebecisi olmuştur. Avusturya ile Pasarofça Antlaşması'nın imzalanması sırasında, iki devlet arasındaki ticari konuları içine alan ticaret antlaşmasının (27 Temmuz 1718) 19. maddesi uyarınca, Avusturya-İran ticaret yoluna ait meseleleri halletmek üzere şıkk-ı sânî defterdarlığı payesiyle İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Kendisine gizli bir talimat verilmiş; o sırada İran'da meydana gelen siyasî olayları yerinde izlemesi, bu ülkenin örf ve adetlerini öğrenmesi istenmiştir. Dürrî Ahmed Efendi Ağustos 1720'de İstanbul'dan ayrılarak Bağdat'a gitmiş ardından Dergezin, Hemedan ve Kazvin üzerinden İran Şahı Hüseyin'in bulunduğu Tahran'a ulaşmıştır. Yaptığı görüşmeler sonunda ticaret işleriyle ilgili hususların hallini sağlamıştır. Bir süre daha burada kaldıktan sonra 5 Aralık 1721 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Elçiliğiyle ilgili olarak hazırladığı raporu III. Ahmed'e ve Sadrazam İbrâhim Paşa'ya sunmuştur. Bu hizmeti karşılığında başmuhasebeciliğe getirilmiş ancak bir yıl sonra 11 Aralık 1722'de vefat etmiştir. (Talay, 1994: 34-35).

bağlarını da baltalamaya çalışıyordu. İran hükümeti hem Osmanlı Devleti'nden hem de Rusya'dan korktuğu için son derece müşkül durumdaydı (Poslannik Petra I, 1986: 57-60).

İran hükümeti, Rusya'nın askerî hazırlıkları hakkında birçok bilgi edindi. Şah, bu hazırlıkların ilişkilerinin kötü olduğu Hive Hanlığı'na karşı yapıldığını umuyordu. Bu nedenle Şah, Rusya'ya elçi gönderme niyetindeydi. 2 Mart 1721 tarihinde Petro, şayet Beneveni İran'da tutulmaya devam edilecekse Rusya'ya gönderilmesi için İran'a bir yazı gönderdi. Benzer bir yazı, Golovkin tarafından Şirvan hanına ve Tahran'daki İhtimat-Devlet'e gönderildi. Bu mektuplara rağmen elçilik heyeti Rusya'ya gönderilmedi. Nihayetinde Beneveni, 23 Nisan 1721'de, Şah'ın ivedilikle Tahran'dan ayrıldığını ve İsfahan'a doğru yola çıktığını öğrendi. Tahran'daki elçiliğin daha fazla gecikmesinden korkan Rus elçisi, şehirden ayrılmak için Şah'a dilekçe yazma cesaretini gösterdi. İzin alınmıştı fakat bu iznin alınması neredeyse bir ay sürmüştü (Gulamov, 1984: 99).

Beneveni'nin Buhara'ya Ulaşması ve Gözlemleri

25 Mayıs 1721 tarihinde elçilik Tahran'dan ayrılarak Buhara'ya doğru yola çıktı ve uzun bir yolculuktan sonra Buhara'ya varıldı (Primakov, 92). Beneveni liderliğindeki Rus elçiliği Buhara'da bir toplantı düzenledi. 10 verst uzakta olan elçi Hankulu Topçubaşı ile yanında bulunan 50 saray mensubu da törenle karşılandılar ve toplantıya katıldılar. Beneveni toplantının ardından şehir dışında kendisine tahsis edilen bir daireye yerleştirildi. Lakin Beneveni, kısa bir zaman sonra Buhara Hanlığı'nın içinde bulunduğu iç çekişmelerle yüzleşmek zorunda kaldı. Rus elçisinin Buhara'ya gelmesi, oradaki Rus nüfuzunun artacağından korkan feodal beylerin hoşnutsuzluğuna yol açmıştı (Gulamov, 1984: 99).

Beneveni yerleştirildiği evin hanın annesine ait olduğunu ve bu evin tamir ettirilerek kendisine tahsis edildiğini söyler. Ancak burada uzun süre kalamaz. 22 gün bu evde kaldıktan sonra iç çekişmeler sonucu öldürülen Ferasg Atalık'ın boşalan evine en kısa sürede taşınması için kendisine haber yollanır. Beneveni civarda bulunan Özbeklerin kendisine saldıracağından korkmasına rağmen verilen emre uymak zorunda kalır ve buraya taşınır (Gulamov, 1984: 100).

Beneveni'nin Buhara'da bulunduğu yıllar (1721-1725) Buhara Hanlığı açısından değerlendirildiğinde merkezi otoritenin sarsıldığı yıllar olarak göze çarpmaktadır (Ükten, 2017: 151). Beneveni de henüz Buhara'ya yeni gelmiş olmasına rağmen Buhara yöneticisi Ebulfeyz Han'ın çevresinde bulunan vezirler ve yüksek rütbeli insanların etkisi altına girdiğini belirtir. Bu yüzden de hanın aldığı kararların pek çoğunda bahsi geçen kişilerin etkisi olduğunu söyler (Türker, 2019: 84). Beneveni'nin de anlattığı bu durum aslına bakılırsa II. Ubeydullah Han (1702-1711) döneminde gerçekleştirilmeye çalışılan mutlakiyetçi eğilimlerden, kendi otoritesini güçlendirme emellerinden, Özbek kabilelerin başında duran Özbek feodal beylere son verme arzusundan dolayı din adamlarının ve feodal beylerin Han'dan nefret etmesine yol açtığı olayların yansımalarıydı. Beneveni'nin bölgede bulunduğu yıllarda bozuk olan siyasî yapının daha iyi anlaşılabilmesi için Buhara Hanlığı'nı bu noktaya taşıyan durum ve olaylardan bahsetmek isabetli olacaktır.

Ubeydullah Han'ın 1711 yılında ölümünün ardından genç yaşta Buhara tahtına getirilen ve devleti yönetme kabiliyeti olmayan Ebulfeyz Han, devletin feodal parçalanmalarına karşı koyamadı. Devlet işlerini elinde tutan Özbeklere rakip olan Ebulfeyz Han, artık bir kukla haline gelmişti. Aynı zamanda Karşi ve Şehr-i Sebz bölgelerinde bulunan nüfuz sahibi Özbek, Mangıt ve Keneges kabilelerinin liderleri arasındaki anlaşmazlıklar da şiddetlenmeye başlamıştı. Bu şiddetli anlaşmazlık, söz konusu zaman diliminde Buhara Hanlığı'nın iç politikasını da doğrudan etkiliyordu (Gulamov, 1984: 100).

Bu güç mücadelesinin en mühim sebeplerinden biri de Ubeydullah Han'ın ölümünden sonra Mangıt kabilesinin lideri Hudayar Bey'in atalığa getirilecek olmasından kaynaklanan memnuniyetsizlikti. Hudayar Bey ve oğlu Hakim'in ülke genelinde çıkardığı isyan Ebulfeyz Han'ın tahta çıkmasında etkili rol oynayan yedi kabilenin liderlerinden biri olan Ferhad Bey tarafından

desteklenmişti. Ebulfeyz Han, Ferhad Bey'i bastırmak için ordusuyla harekete geçti. Mangıtların yardımına gelen Ferhad Bey'in kalesini muhasara etmeyi beceremeyen Ebulfeyz Han, Buhara'ya döndü. Bir süre sonra, Özbeklerden oluşan bir grup, Masum Bey ve İbrahim Bey'e karşı bir komplo düzenledi. Masum Bey Buhara'dan sınır dışı edildi; bir süre sonra da vefat etti. İbrahim Bey ise Şehr-i Sebz'e kaçtı. Nihayetinde, 1715 yılında Hudayar Bey'in atalık[4] olması için emir çıkarıldı. Ebulfeyz Han üzerindeki otorite ve nüfuz mücadelesinde, kendi saygınlığını ortaya koymak isteyen Hoca Kuli Bey de İbrahim Bey'e iltihak etti. Bu arada İbrahim Bey iki bin kişilik bir müfreze ile düşmanlarını bozguna uğratmak için Buhara'ya geldi. Hudayar Bey, Karşi'de Ferhad Bey'e kaçmayı başardı ve kısa bir süre sonra da orada vefat etti. Kenegeslerin Buhara'dan sürülmesinden sonra, Ebulfeyz'in sarayındaki yüksek makama sahip kişiler Hudayar Bey'in oğlu ve sarayında iyi bir yere getirilmiş olan Muhammed Hakim Bey'i Buhara'ya davet etti (Gulamov, 1984: 101).

İbrahim Bey ve Hoca Kuli Bey, 300 kişilik bir müfrezeyle Buhara köprüsünü ele geçirmeye teşebbüs etti. Fakat son anda Hoca Kuli Bey, İbrahim Bey'e ihanet etti. İbrahim Bey'in bu ihanete uğramasında önceki zamanlarda olduğu gibi, Buhara halkı büyük bir rol oynamıştı. Nihayetinde Hoca Kuli Bey, atalık unvanını almıştı. Lakin sekiz gün sonra devlet işleriyle alakalı bir toplantıya katılması için saraya çağrıldığında, saray mensupları tarafından öldürüldü. Atalık Hoca Kuli Bey'in öldürülmesinden sonra Ebulfeyz Han'ın sarayının çevresine giren Özbekler, Ferhad Bey'i Buhara'ya davet ettiler ve 1719 yılında Ferhad Bey'i atalık ilan ettiler. Bütün bu yaşanan olayların devletin merkezinde çöküntüye, ardı arkası kesilmeyen feodal savaşlara, barış içindeki halka felaket getirmesine; tarım, zanaat ve ticarette düşüşe yol açmasına neden olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Özbek kabile liderleri ve Ebulfeyz Han'ın saray mensupları arasındaki iktidar mücadelesi, her birinde sayısız insanın öldürülmesine neden olan pek çok olayın yaşanmasını ve insanların topraklarının ele geçirilip mülklerinin yağmalanmasını beraberinde getirdi. Buhara'nın tüm bu iç karışıklıkları, komşu devletlerin kendisine saldırmasına neden oldu. Devlet otoritesinin zayıflaması, sınır bölgelerinde yeni devlet oluşumlarına sebebiyet verdi. Her zaman ayrılıkçı hareketlerin yaşandığı Belh, Buhara'dan ayrıldı. Fergana'da, Özbek kabilelerinin lideri olan Ming önderliğinde Hokand Hanlığı kuruldu (Gulamov, 1984: 102).

Beneveni Buhara'ya geldiği zaman, Buhara Hanlığı'nın yıllardır uğraştığı bu siyasî istikrarsızlığın farkına varmıştı. Ancak henüz o yıllarda Beneveni'nin bahsedeceği büyük çaplı siyasî olaylar yaşanmıyordu. Yine de Buhara Hanlığı'nın merkezî otoritesinin çok ciddi manada sarsıldığı aşikârdı. Hatta İran hükümeti de bu durumdan faydalanmak istemekteydi. Bu sebeple Beneveni'nin Buhara'da bulunduğu bu ilk yıllarda, İran hükümeti de Buhara Hanlığı'na bir elçi gönderdi. Beneveni, çevresinde bulunan Özbeklerin Han'a ilk olarak İran elçisini huzura kabul etmesi konusunda ısrarcı olduğunu belirtti. Ancak Han'ın *'Uzaklardan gelen Rus elçisi benim misafirim. O, İran elçisinden daha fazla onurlandırılmayı hak ediyor'* diyerek bu baskılara boyun eğmediğini belirtti (Gulamov, 1984: 66).

Beneveni, Han ile ilk görüşmesi hakkında şunları aktarır: *"15 Aralık 1721 tarihinde, gelişimden memnun olan ve beni dürüstçe kabul eden Han tarafından çağrıldım. Han, çarın talimatnamesini saygı ve onurla kabul etti* (Poslannik Petra I, 1986: 65)". Elçi, huzura çıktıktan sonra bütün elçilerden farklı bir şekilde Avrupa geleneklerine uygun bir selamlama ile Han önünde boynunu eğdi. Han ise başını hafifçe öne eğerek, geldiği için ona teşekkür etti. Elçi, Türkçe uzun bir konuşma yaptı. Elindeki talimatnameyi, Han'a yakın duran sarayın yüksek görevlilerinden birisine verdi. Talimatname Han'a verildikten sonra elçi akşam yemeğine davet edildi (Gulamov, 1984: 102).

[4] Buhara ve Hive Hanlığı'nda devlet memurlarına verilen en yüksek rütbelerden birisi olan atalık, hanedan üyelerinin korunması, yetiştirilmesi gibi görevlerde bulunurlardı. Ayrıca Han'ın seferde olduğu dönemlerde hükümeti yönetme yetkisi bunlardaydı. (bk. Burton, 1997: XII; Ükten, 2018: 146; Hatunoğlu, 2016: 491).

Beneveni'nin artık Buhara hayatı başlamıştı. Bölgede bulunacağı süre boyunca Özbeklerle iletişim halinde olacaktı. Özbekler hakkında çeşitli olumsuz düşüncelere sahip olan Beneveni, bölgeye henüz yeni gelmiş olmasına rağmen, Petro'ya 10 Mart 1722 tarihinde yazdığı mektupta Özbeklerle ilgili şu önemli bilgileri vermektedir: *"…Buhara Özbeklerinden bahsetmek gerekirse… Çoğunluğu bana yan bakmaya ve çukurumu kazmaya başladı bile. Bazı Özbek devlet memurlarını kısa sürede güzel hediyelerle kısmen yumuşattım… Bununla birlikte, siz onlarla hareket ederken ehemmiyetli davranınız. Ayrıca onların dostluğuna güvenmemeniz sizin lehinize olur. Çünkü böyle maymun iştahlı insanlar bir gün barışıp bir gün ayrılır…* (Poslannik Petra I, 1986: 65)" Beneveni her ne kadar Özbekler hakkında böyle düşünse de onlara dair malumat toplayabilmek amacıyla halkın arasında bulunmak zorunda kalmıştı (Naumkin, 2016: 173). Bu amaçla hem kendi işlerini yürütebilmek hem de Özbeklerden korunabilmek için dostluklar kurmaya çabaladı ve bunda da başarılı oldu. Beneveni'nin faaliyetlerinde ona en çok yardımı dokunan, görünüşe göre Ebulfeyz'in yakınında bulunan makam sahibi biriydi. Bu durum hakkında Beneveni, yine 10 Mart 1722 tarihli mektubunda şunları aktarır: *"Han'ın altında, tüm yönetime sahip olan bir harem ağası var. Ona rüşvet vererek arkadaşım olmasını sağladım. Böylece Özbeklerden kendimi koruyabilirdim. Burada, meşhur harem ağası ya da büyük Hoca Ülfet'ten bahsediyoruz ki bu adam Ebulfeyz'in etrafını çevreleyen Özbeklerden olup tesirli bir devlet adamıydı* (Poslannik Petra I, 1986: 68-69)".

Beneveni Buhara'ya gelişinden sonra Han ile yukarıda bahsettiğimiz üzere bir defa görüşebilmişti ve bunda da yalnız değildi. Bu sebeple Beneveni pek çok kez Han ile baş başa bir görüşme talebinde bulundu. Beneveni bu durumu 10 Mart 1722 tarihinde Petro'ya gönderdiği mektupta şöyle belirtiyordu: "*Bu zamana kadar Han ile baş başa konuşma fırsatını elde edemedim. Sadece dışardayken beni şehir dışında bir yürüyüşe çağırmıştı; ama o zaman da insanların önünde konuşmuştu. Fakat o kadar Özbek varken gereksiz kelimeler sarf etmemek gerekiyordu. Yine de bir gün onunla konuşacağımı umuyorum. Benimle yalnız görüşmek istediğini biliyorum; lakin o, Özbeklerin bundan haberdar olmasını istemiyor. Ancak bunu nasıl yapacağını da bilmiyor* (Poslannik Petra I, 1986: 68)*".*

Beneveni'nin anlattıklarına bakılırsa o Han'a inanıyordu Yaşanan son olaylar ve Özbeklerin öfkesi sebebiyle yabancı insanlarla konuşmak epey tehlikeli bir hal almıştı. Yine de Beneveni'ye göre Ebulfeyz bu duruma karşı yeni önlemler alacaktı. Beneveni her şeyin Han'ın istediği gibi olacağını düşünüyordu. Fakat elçi, zayıf karakterli Ebulfeyz Han'ın devlet yönetimindeki yetersizliğini ve hareketsizliğini çok sonraları idrak etti. Özbek feodallerin çeşitli grupları elinde bir kuklaya dönen Ebulfeyz Han, gittikçe iktidardan uzaklaştırılıyordu. 4 Mart 1723 tarihli mektubunda Beneveni, Han ile geçinemeyeceğini yazar ve Han'a dair düşüncelerini şöyle dile getirir: *"…Her sebebe kolayca inanır ve sık sık kararı değişir, sır tutamaz. Bu yüzden ona ne bir sır verebilirsiniz ne de bir mektup*…(Gulamov, 1984: 105)".

Beneveni, barbar bir yönetime sahip olan Buhara Hanlığı'nı temeli olmayan bir hükümetin yönettiğini ve bu bölgede daha fazla yaşayamayacağını söylemeye başlar. Aslına bakılırsa Beneveni, Buhara Hanlığı'daki feodal parçalanmaların ekonomik nedenlerini hiçbir zaman anlayamadı. Ancak Buhara'nın iç politikasındaki durumunu doğru anlamış ve değerlendirmişti. Beneveni, Han'ın zayıflığının Özbekler tarafından defalarca talan edilen hazinenin yetersizliğinden kaynaklandığını ve gelirlerin yeniden doldurulmayacağını doğru bir şekilde belirtiyordu. Beneveni, Özbek gücünün, kabilenin lider gücü tarafından belirlendiğinin farkına varmıştı. Han, bu koşullar altında sadece Kalmuklar ve Ruslardan oluşan kişisel muhafızlara güvenebiliyordu (Gulamov, 1984: 105).

Beneveni'nin Han'a karşı güvenini sorguladığı bu dönemlerde Buhara'da yaşanan olaylar gittikçe şiddetlendi ve iç politikada her şey daha karmaşık bir hal almaya başladı. Bu durum karşısında Beneveni, 4 Mart 1723 tarihinde kaleme aldığı mektubunda şunları aktarıyordu: *"…Eylül ayında Atalık Bragi Bey (İbrahim Bey Keneges), Semerkand'a geçerek orayı ele geçirdi. Daha sonra diğer Özbeklerle birlikte han soyundan ve Şir Gazi Han'ın amcazadesinin oğlu Recep Han'ı*

çağırarak kızını ona verdi. Böylece onun atalık olmasına karar verildi. Bu olaydan sonra sarayın kısımları farklı Özbeklere verilerek bölündü ve hazinenin birçoğu armağan adı altında dağıtıldı. Özbekler yeni gelen bu Han'a karşı oldukça sadıktı. Daha sonra Recep Han'a musallat olan Özbek yetkililerinden birinin işlediği bir olaydan sonra işler tamamen değişti. Zira, feodal gruplar arasında yaşanan bu keskin kutuplaşma, daha sonra hanlıkta iç savaş yaşanmasına sebep oldu ve iki güç merkezi kuruldu…(Poslannik Petra I, 1986: 78-79)*".*

Beneveni kaleme aldığı raporların pek çoğunda ülkede meydana gelen bu karışıklıklardan bahsederken Buhara Hanlığı ordusunun teçhizatının yeterli olmadığını ve bu çatışmaların yaşandığı dönemlerde ordunun dağıldığını belirtir. Yine Beneveni Buhara ordusunun hafif ateşli silah ve toplarla donatıldığını, kötü bir vaziyette bulunduğunu aktarır. Ayrıca yardımcısı Nikolay Miner vasıtasıyla Dışişleri Heyeti'ne, Buhara Hanlığı'nın sıradan Tatar silahlarına, mızrak ve oklara sahip olduğunu; bunun yanında Buhara'da on üç makinesiz Hint topu bulunduğunu iletir. Beneveni bu toplardan bir tanesinin sadece bayram günlerinde ateşlendiğini söyler. Buhara Hanlığı'nın bomba ve havan toplarının olmadığını, lakin nitrat ve kükürt olduğu sürece istedikleri zaman yapabildikleri çok miktarda baruta sahip olduğunu ekler. Ayrıca Buhara'da kurşun temin etmenin diğer ülkelere göre daha az maliyetli olduğu bilgisini de verir (Gulamov, 1984: 108).

Beneveni, Buhara Hanlığı'nın komşu devletlerle münasebetleri hakkında da pek çok malumat edindi. Hanlığa ait kaleler ve birlikler hakkında bilgi topladı. Rus elçisi Buhara ile ittifak kurmakla görevlendirildiği için daha çok Hive aleyhine bilgi toplamaya özen gösterdi (Naumkin, 2016: 172). İran hala, Buhara ve Hive ile dostane münasebetlerden oldukça uzaktı. Hive hanı Şir Gazi ise Özbek feodallerin Buhara hanına karşı ayaklanmalarını destekledi ve bu isyanların organize edilmesinde rol oynadı. Ebulfeyz'den memnun olmayan emirleri, Şir Gazi Han'ın bölgeyi ele geçirmesi adına Ebulfeyz'e komplo dahi kurmuştu. Ancak Ebulfeyz'e emirleri tarafından kurulan Şir Gazi destekli bu komplo ortaya çıkarılarak acımasızca bastırıldı (Gulamov, 1984: 110).

Zayıf düşmüş İran'ın zengin bölgelerine yapılan birçok baskın sonucunda, Şir Gazi Han büyük bir ganimet ele geçirmiş, Hive Hanlığı'nın ekonomisini düzeltmeye başlamıştı. Beneveni'ye gelen Nogay ve Kalmuk ziyaretçilerinin aktardıklarına göre, Rusya'nın güneydeki askerî hazırlıkları ve Hive Hanlığı'na karşı sefere çıkılacağı söylentileri Şir Gazi Han'ı hayli korkutmuştu. Hal böyle olunca, Şir Gazi Han Buhara'ya barış teklifi için elçi gönderdi. Lakin, Şir Gazi Han'ın gönderdiği elçilik faaliyetleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Buhara Hanlığı'ndan istediği ittifakı alamayan Şir Gazi Han ise Rusların ülkesine karşı düzenleme hazırlığında olduğu seferi engellemek amacıyla adamlarını Beneveni'ye gönderip Hive üzerinden Rusya'ya dönmesini isteyerek ona yüksek onur verileceğini vaat etti (Gulamov, 1984: 111).

Beneveni'nin Buhara ve İran arasındaki ilişkileri de gözlemlediği raporlarında açık şekilde görülmekteydi. Onun 25 Mart 1721 (Poslannik Petra I, 1986: 61-63) ve 10 Mart 1722 (Poslannik Petra I, 1986: 65-72) tarihlerine ait raporlarında, İran ve Buhara'nın oldukça iyi ilişkilerde bulunduğu yazıyordu. Beneveni'nin Buhara'daki vazifesi boyunca, İran elçisi, birkaç defa Han'ı ziyaret etmiş ve ortak düşmanlarına karşı bir ittifak kurulmasını istemişti. Ayrıca İran elçisi, Ebulfeyz Han'ın ve saray mensubu Özbeklerin Beneveni'ye karşı düşmanca bir tutum içisinde olmaları için çaba sarf etmişti (Gulamov, 1984: 112).

Hanlıklardaki iç ve dış vaziyetin analizini yapan Beneveni, bölgede yaşanan bu iç çekişmeler ve merkezi otoritenin güçsüzlüğüyle birlikte artık Özbek hanlıklarının ele geçirilmesi için uygun zamanın geldiğini öngördü. Beneveni, istikrarsızlıktan kaynaklanan iç savaşların böyle bir teşebbüste bulunacak Rusya için külfetli olmayacağını düşünüyordu. Beneveni tüm araştırmalarından sonra Petro'ya yazdığı 10 Mart 1722 tarihli mektubunda bu durumu şöyle izah ediyordu: *"Bu bölge maden bakımından hayli zengindir. Şayet siz bu bölgeyi ele geçirmek istiyorsanız hazırlayacağınız askerî bir kuvvetle bunu kolaylıkla elde edebilirsiniz. Çünkü bölgede tam bir kaos ortamı var ve herkes birbiriyle mücadele ediyor. Özbekler, Buhara hanına baş kaldırıyor, Hive hanı ile Buhara hanı*

birbirleriyle savaşıyor, Afganlar ve İranlılar ise Hindistan için birbirleriyle mücadele ediyor. Taşkent'teki Kazaklar ve Karakalpaklar ise herhangi bir şey yapamazlar. Çünkü Kalmuk baskısı bu toplulukları mahvetmiş durumda (Poslannik Petra I, 1986: 75)".

Hanlığın siyasî durumu hakkında pek çok bilgi aktaran Beneveni, ticaretin Türkistan hanlıklarının ekonomik hayatında önemli bir rol oynadığının bilincindeydi. Lakin, sürekli devam eden feodal çekişmelerin sonucu olarak Buhara'da ticaretin gerilemeye başladığını fark etmişti. Raporlarında bölge ticaretine dair ciddi bahisleri de ele alan Beneveni, 4 Mart 1723 tarihli raporunda, bölgenin ticarî durumunu şöyle izah eder: *"…Yolun her yerinde yataklar (rezerv) vardı. Ticaret için sadece Belh yolunda kısmen hizmet veriliyordu. Lakin orası halen pazar olarak yetersizdi. Zira, dördüncü yılda kervanlar Hint ülkesinin Kabil, Elahor ve diğer şehirlerine gitmeyecekti. Özbekler devamlı kendi aralarında bir çekişme halindeydi…* (Poslannik Petra I, 1986: 76)*".*

Beneveni, Buhara Hanlığı'nın Rusya'yla ticareti hakkında da pek çok not almıştır. Her ne kadar Beneveni iki devlet arasındaki ticareti yetersiz bulsa da bölgede bulunan malların çeşitliliğinden dolayı Rusların Buhara Hanlığı ile yapılacak ticarete önem vermesi gerektiğini söylüyor ve gerekçesini de şu şekilde özetliyordu: "Bu bölgede Rusların işine yarayacak kadar çok mal var… (Naumkin, 2016: 175)".

Beneveni adına Belh ve Bedahşan'da ticaret kervanlarını ziyaret eden Miner'in ifadelerine göre, Rusya-Buhara arasındaki ticarî münasebet her iki tarafın da lehineydi. Miner, rezervleri çok olan bu bölgede altının çıkarılmasına şahit olduğunu söyler ve burada pazarın daha geniş olduğunu aktarır. Miner, Belh ve Bedahşan'da, Rus mallarından küçük şeyleri yani iğne, ayna, renkli inci, su samuru, kunduz, somon ve peygamber çiçeklerini görmüştü. Bunun üzerine Bedahşan'daki tüccarların civar halka altını ve gümüşü çok daha yüksek fiyatlara sattıklarını farketti (Poslannik Petra I, 1986: 80-82).

Beneveni, Buhara ve Hive'de Rus mallarına çok yüksek bir talebin olduğunu belirtir. Ona göre Rus mallarına olan bu talep Buhara ve Hive'de kaçak mal alımını artırıyordu. Beneveni, bu ticaretin bazen Rus tüccarların gizli kâhyaları olan Nogaylar ve Tatarlar tarafından gerçekleştirildiğini belirtir. Vergisiz ticaret, kaçakçıların bir seferde daha fazla mal taşımasına ve malı daha ucuza satmasına müsaade etmiş; böylece develer en kısa sürede geri dönmüştü. İthal edilen mallar arasında, Rusya'dan Türkistan'a ihraç edilmesi yasaklanan tüfek namlusu, kalay, çelik gibi birçok mal vardı (Poslannik Petra I, 1986: 73-88). Bununla birlikte Beneveni bu durum hakkında şunları aktarır: *"Her yerde olduğu gibi, yerel ticaretin yolunda gitmesi durumunda, hiç kimse otoriteye karşı gelemez. Ayrıca Özbekler de bu duruma mâni olamaz. Özbekler teslim olmayı düşünmez. Onların bildiği tek şey halktan ve saraydan haraç kesmektir."* Beneveni'ye göre bölgede güçlü bir ticaret sisteminin tesis edilmesi için en vazgeçilmez koşul, güçlü bir merkezî otoritenin kurulmasıydı. Tamamen önü alınamasa da feodal iç çekişmeler, çekişmelerle ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar, hanın iktidarsızlığı, yollardaki soygunlar, dış ticareti özellikle Buhara Hanlığı ve Rusya arasındaki ticareti engelleyen sebeplerdendi (Gulamov, 1984: 114-115).

Hem dış hem de iç ticaretin gelişmesindeki engellerden biri de Buhara ticaret kurallarının şeriatın kaidelerine göre düzenlenmesiydi. Bir diğer engelse bir tüccarın bir diğerinden nakit parayla mal almasıydı. Yine Rusya ve Hive Hanlığı arasındaki münasebetin kesilmesinden sonra Rus tüccarların Hive mülkiyetindeki topraklardan Buhara'ya gitmeyi bırakması da Buhara Hanlığı ile gerçekleşen ticaretin yavaşlamasına neden oluyordu. Çünkü tüccarlar, Buhara'ya ulaşmak için mallarını İran üzerinden taşımak zorunda kalıyordu. Lakin bu durum da epey tehlikeliydi. Beneveni 1723 yılının Mart ayında Buhara ile yapılan ticaretin oldukça yavaşladığını belirtir ve bu durum hakkında şunları söyler: *"Geçen yıllarda ne kadar çok kervan geçerdi İran'a, Buhara'ya, İsfahan'a… Fakat bunu mahvettiler. Hemen hemen bütün Rus malları kayboldu* (Poslannik Petra I, 1986: 75-80)".

Beneveni, Buhara'da geçirdiği süre boyunca değerli taş ve madenler hakkında da bilgi edindi. Çerkasskiy'nin Hive'ye sefere hazırlanırken Türkistan'a altın araması için mutemet adamlar gönderdiği biliniyordu. Çerkasskiy'nin elçilerinden biri olan Homutov, Buhara'dan Petro'ya gönderdiği mektubunda altın, gümüş ve diğer nadir bulunan madenlerden bahsetmişti. Muhbirlerden bir diğeri olan Kitayev ise Hive, Buhara, Semerkand ve Belh'i ziyaret etmişti. Kitayev, Semerkand civarındaki dağlarda yerlilerin altın çıkardığını görmüştü. Beneveni de Çerkasskiy gibi bu malumatları edinebilmek için halkı kullandı. Kendisi de raporlarında altın, gümüş ve diğer madeni taşların yerlerini bulabilmek adına bölge halkını kullandığını söyler (Gulamov, 1984: 116).

Beneveni halktan duyduğu Bedahşan'da altın yataklarının bulunduğuna dair bilgileri doğrulattı; diğer yerlerde bakır, şap, kurşun ve demir yatakları olduğu bilgisine de ulaştı. Beneveni bölgede pek çok maden rezervinin olduğunu ve bu rezervlerin Han'ın kişisel kontrolü altında olduğunu ayrıca belirtir (Primakov, 92). Beneveni 1722 tarihli raporunda, Subhan Kulu Han döneminde (1681-1702), Bedahşan'da altın, gümüş ve diğer değerli taşların çıkarıldığını söyler. Ayrıca Şeyh Celil dağlarında Hive halkı tarafından gümüş bulunduğu lakin onu işlemediklerini de belirtir. Buhara'ya giderken Amu Derya'dan toplanan kum örneklerini Petro'ya gönderen Beneveni, örneğinde de görüleceği gibi kumun altın kıvılcımlara sahip olduğunu yazar. Ona göre Amu Derya'nın altın madenlerinin sonu yoktu. Göyçay'a akan bu nehrin zenginliklerinin başlangıcı Bedahşan'a yakındı. Beneveni, Sır Derya boyunca altın madenin olduğunu; lakin altının Andican ve Margilan'da daha fazla bulunabileceğini de ifade eder. Miner, doğal kaynaklar hakkında Beneveni'ye birçok bilgi vermişti. Özellikle, Bedahşan'daki altın ve gümüş madenlerine ulaşmak için Beneveni'nin bu bilgilere ihtiyaç olmuştu. Miner, altının ve gümüşün genel olarak yaz aylarında, yani suyun çekildiği ve sıcaklığın fazla olduğu dönemde Bedahşan'da, nehirden çıkarıldığını söyler. Çıkarılan bu altın maden değildir ve kumdan çıkarıldığı için doğaldır. Miner'in verdiği bilgilerin yanı sıra Beneveni de o bölgede çokça altın olduğuna şahit olmuştu (Poslannik Petra I, 1986: 83).

Beneveni'nin raporlarına göre Bedahşanlılar, lapis lazuli taşını dağdan kırıp parçalayarak getirirdi. O zamanlar çok rağbet ve değer gören Koşinil böceğinden ve Karmin'den bahsedilmesi, yine bölgenin bitki örtüsü ve nüfusun yaşam standardı hakkında bilgi verilmesi de oldukça ilginçtir**.** Beneveni'nin sadece mücevher madeniyle ilgilenmediği, kendisinin bildirdiği raporu kanıtlar niteliktedir: *"Buhara'daki mücevher madenleri gibi bakır, şap, kurşun ve demir gibi madenler de oldukça değerli* (Poslannik Petra I, 1986: 83-84)*".*

Beneveni Buhara'da yaşanan iç çekişmelerden son derece rahatsız olmasına rağmen burada kalabilmek ve görevini tamamlayabilmek için elinden geleni yaptı. Ancak son dönemlerde bölgede yaşananlar Beneveni'nin burada yaşamasını zora soktu. Bu amaçla Petro'dan Rusya'ya dönüşü için talimat vermesini istedi. Petro'nun yazılı emri hızlıca gönderildi fakat Beneveni'ye kadar ulaşamadı. Ardından Beneveni'ye 1725 yılının Mart ayında Golovkin ve Şafirov imzalı bir mektup geldi. Bu mektupta Rusya'ya dönmek için bu kadar hızlı olmaması gerektiği yazılıydı. Lakin Beneveni'nin vaziyeti epey karmaşıktı ve hayatî anlamda ciddi korkuları vardı. Beneveni bölgedeki gizli faaliyetlerini hiç kimseye fark ettirmeden gerçekleştirmeye çalışıyordu. Çünkü onun Ruslar adına bölgede malumat topladığı ve maden araştırmalarında bulunduğu feodal güçler tarafından anlaşılırsa, bu durum çok kötü sonuçlar doğurabilirdi. O yüzden Beneveni ihtiyatı elden bırakmıyordu. Ancak 1722 yılının Mart ayında beklenmedik bir olay yaşandı ve bundan sonra tüm gözler Beneveni'ye çevrildi. Bu olay şöyleydi: Beneveni Astrahan'dan kendisine gönderilen habercinin yolda öldürüldüğü haberini duyunca kendisine gönderilen mektupları aramaya koyuldu. Ancak bu epey tehlikeli bir işti. Beneveni'nin bu sorgulayıcı tavrı onun mahkemede casuslukla suçlanmasına neden oldu. Hoca Ülfet'in desteği sayesinde dava kapansa da bu durum çok sürmedi. Neredeyse bir yıl sonra, Buhara hanına Hoca Rain adlı tüccardan Beneveni hakkında bir şikâyet geldi. Tüccar, Beneveni'nin kendi adamlarını tüccar adı altında Buhara, Hive, Türkistan topraklarını incelemeye gönderdiğini iddia ediyordu. Beneveni bu ihbardan dolayı tüm Buharalı Özbek soyluların kendisine

düşman olmaya başladığını ve hayatının büyük bir tehlike altında olduğunu 1724 yılının Nisan ayında dışişleri heyetine haber etmişti (Gulamov, 1984: 119).

Beneveni'ye karşı düşmanlık besleyenler sadece Özbek soyluları değildi. Rus elçisine düşmanlık edenlerin arasına kendisiyle Buhara'ya kadar yolculuk eden Hankulu Topçubaşı da katıldı. Beneveni bu durumun farkına daha önceden varmış; 1722 yılında kaleme aldığı raporunda, Hankulu Topçubaşı'nın yüce çarın atıfetini tamamen unuttuğunu ve arkasından edepsizce lakırdı ettiğini yazmıştı. Bu dönemde Beneveni için bir diğer olumsuz durum parasının bitmesiydi. Beneveni 1725 yılına kadar, Rus, Ermeni ve Astrahanlı Müslümanlar ile civar halktan para aldığı için borca batmıştı. Bölgede bulunduğu ilk yıllar sahip olduğu her şeyi Han'ın yakınlarına ve Özbeklere dağıtmıştı. Bu düşüncesizliğinden dolayı çok müşkül duruma düşmüş; verdiği hediyeleri sonradan geri istemişti. Bu durum Beneveni'nin saray soylularının tepkisini çekmesine yol açmıştı. Yine hanlığın tüm bölgelerindeki Rus esirlerin Beneveni'nin yanına gelerek ondan yardım istemesi ve elçinin onları esaretten kurtarması Özbek beylerinin ondan iyice nefret etmesine neden olmuştu (Gulamov, 1984: 120). Bu sebeplerden dolayı Beneveni, burada daha fazla kalamayacağını anladı ve Buhara'dan ayrılmak için Han'dan izin istedi; ancak kendisine müsaade edilmedi. Saray mensuplarının arasında da artık iyiden iyiye Beneveni'nin ortadan kaldırılması meselesi konuşulmaya başlanmıştı. Hatta onun İran toprakları üzerinden Rusya'ya gideceği öğrenildiğinde, yolda öldürülmesi için planlar yapılmıştı. Beneveni, bu konuşulanları öğrendikten sonra yolun tehlikesinden korktuğu için Rusya'ya Hive toprakları üzerinden gitmeye karar verdi (Primakov, 93).

Beneveni'nin Rusya'ya Hive üzerinden geçmesinin en önemli nedenlerinden birisi de Hive hanı Şir Gazi'nin Çerkasskiy'e yaptıklarını Rus çarına unutturmak amacıyla onu Hive'ye davet etme hususundaki ısrarıydı. Şir Gazi'nin Beneveni'ye sınırsız seyahat hakkı vermesi ve türlü vaatlerde bulunması üzerine Beneveni 8 Nisan 1725 yılında gizlice Hive'ye kaçtı (Koçnev, 2016: 80). Buhara'da sahip olduğu tüm mülkiyetini orada bulunan bir Rus tüccara bıraktı. Hive'ye ulaşan Beneveni, rahata kavuşacağını düşünüyordu. Ancak beklediği gibi olmadı ve Beneveni, Ağustos ayına kadar çeşitli bahanelerden ötürü Hive'de gözaltına alındı. 1725 yılının Eylül ayında, Petro'nun ölümünden sonra Astrahan'a kaçmayı başardı (Gulamov, 1984: 121). Beneveni, yaklaşık iki yıl daha Rusya'da kaldı. 18 Aralık 1727 tarihinde çıkarılan kararname ile kendisine yolculuk yapması için bir araba ve bir miktar para verilerek Rusya'dan ayrılmasına müsaade edildi (Çigrin, 2016: 10).

Beneveni Buhara'da bulunduğu bu dört yıllık sürede pek çok bakımdan farklı deneyimler yaşadı. Bölgeye görevlendirilmeden önce kendisinden istenen ve Çar tarafından kendisine tevdi edilen görevleri içeren (yukarıda zikredilen yedi madde) bir rapor hazırladı. Raporun birinci maddesinde kendisinden istendiği gibi Astrahan'a vardığı ve yolculuğu buradan başlattığı bilgisini paylaşan Beneveni (Poslannik Petra I, 1986: 118), ikinci maddede bölgeye yaptığı yolculuk, gördüğü şehirler, bölgeler arası mesafelerden bahsetmiş; Amu Derya hakkında topladığı bilgileri aktarmıştır (Poslannik Petra I, 1986: 118-120). Yine üçüncü maddede kabul töreninde gerçekleşen merasimler hakkında bilgi vermiş ve bu törenlerde hazır bulunan devlet yetkilileri hakkında bazı hususlar üzerine notlar yazmıştır (Poslannik Petra I, 1986: 120-123). Kendisine verilen dördüncü talimata binaen yolların durumu, bölgedeki kaleler, hanlığın askerî yapısı, teçhizatları ve bölge halkı hakkında geniş bilgiler vermiştir (Poslannik Petra I, 1986: 123-125). Beşinci talimata göre Beneveni, bölgedeki merkezi yapının zayıflığı ile Özbek halkın Han'a karşı güvensiz olduğu için onunla ittifak etmediğinden ve hanlığın içinde bulunduğu zor durumdan bahsetmiştir. Ayrıca bu karışık ortamdan dolayı bölgedeki halkın topraklarını terk ederek farklı yerlere göç ettiğine dair bazı bilgiler de vermiştir (Poslannik Petra I, 1986: 125-129). Altıncı talimat için yazdığı raporda Buharaların sahip oldukları mallar ve bu malların nerede satıldığı, Rus tüccarların yararlanabileceği kervan güzergâhları hakkında bilgi aktarmıştır (Poslannik Petra I, 1986: 129-130). Yedinci maddeye binaen hazırlanan son raporda ise Buhara ve Hive bölgelerindeki altın yatakları, ticaret yolları ve farklı

bilgilerden bahsedilmiştir. Ayrıca Buhara, Hive ve Kazak Ordalarının ele geçirilmesi için nelerin yapılması gerektiğine dair bilgiler de verilmiştir (Poslannik Petra I, 1986: 130-134).

Sonuç

Elçi Florio Beneveni'nin Buhara'da bulunduğu 1721-1725 yılları Buhara Hanlığı'nın iç karışıklıklarla yoğun şekilde uğraştığı yıllar olarak göze çarpmaktadır. Hanlığın içinde yaşadığı sorunlara rağmen bu durum Beneveni'nin faaliyetlerini etkilememiştir. Petro'nun Türkistan politikasını, daha genel bir ifadeyle Rusya'nın Türkistan'la ilişkilerini ve elçiliğin tarihsel önemini daha iyi anlayabilmek amacıyla Rusya'nın Buhara Hanlığı nezdindeki bu elçiliğiyle ilgili şartları dikkate almak gerekir.

Her şeyden önce Beneveni, Petro tarafından kendisine verilen talimatları titizlikle takip etmeye çalışmış ve Buhara Hanlığı'nın durumu hakkında istenen bilgiyi toplamak amacıyla elinden geleni yapmıştır. Bölgenin coğrafî ve iklimsel özellikleri, ticarî durumu ve üretim gücü, yer altı zenginlikleri vb. hakkında kıymetli bilgiler elde etmiştir. Ancak Beneveni elçiliği, Rus hükümeti tarafından kendisine verilen bazı mühim vazifeleri ifa edememiştir. Örneğin; Rusların Türkistan'daki nüfuzlarını artırmak amacıyla Buhara Hanlığı ile kurmaya çalıştığı ittifak kurulamamıştır. Buhara ile gerçekleştirilecek siyasî ve iktisadî bir ittifak, Türkistan hanlıklarını işgale gücü olmayan Ruslar açısından son derece önemliydi. Çünkü Ruslar bu güçten mahrum olduğu için onlarla barışçıl ve karşılıklı çıkar münasebetine dayanan ilişkiler kurmaktan yanaydı. Bu açıdan bakıldığı zaman ne diplomatik ne de ekonomik anlamda bir ittifak kurulamaması elçiliğin önemini azaltmıştır.

Beneveni elçiliği, her ne kadar bazı görevleri yerine getirememiş olsa da o dönemle ilgili aktardığı bilgiler son derece önemlidir. Özellikle güney komşuları olan Buhara Hanlığı hakkında verilen bilgiler, sonraki yıllarda bölgeye gönderilecek görevlilere yol gösterecek türdendi. Beneveni'nin sunduğu malumat ışığında, Rus hükümeti, Türkistan hakkında istihbarat toplamak için uzman, jeolog, etnograf vb. gibi çeşitli bilim insanlarını bölgeye gönderdi. Yine Beneveni'nin raporlarında, Osmanlı Devleti'nin İran siyasetini ortaya koyan ve Osmanlı Devleti'nin Kafkasya üzerindeki emelini gösteren söylemlere yer verilmesi de bu raporların önemini artırmaktadır. Bütün bunlar, Beneveni'nin raporlarını değerli bir tarihsel materyal haline getirmektedir. Dört yıl Buhara'da bulunan Beneveni, Buhara ve Hive Hanlıkları'nın iç ve dış politikası hakkında birçok bilgiyi edinmeyi başarmıştır. Bu tarihsel metinler, o coğrafyayı çalışan yazarların çalışmalarını tamamladığı ve zenginleştirdiği için günümüzde de önemini hala korumaktadır. Bu bakımdan Beneveni'nin raporlarının geniş ve detaylı incelenmesi, bu raporların Türkçeye kazandırılması son derece faydalı olacaktır.

Kaynakça

Barthold, V. V. (2004). *Rusya ve Avrupa'da oryantalizm* (1. baskı). Küre Yayınları.

Burton, A. (1997). *The Bukharans: dynastic, diplomatic and commercial history 1550-1702* (1. baskı). Richmond Surrey, Curzon Press. https://doi.org/10.1017/s0020743800054301.

Çigrin, L. A. (2016). Poslannik İmperatora. *Studençeskiye Vesti,* No: 4, 108, ss. 10.

Doğan, O. (2004). Çarlık Rusya'sının Orta Asya (Türkistan) siyaseti ile ilgili önemli bir belge. *Selçuk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 11, 287-302.

Gulamov, H. G. (1984). *Posolskie svyazi buharskogo hanstva s rossiey v huş vekei* Dissertatsiya Ordena Drujbı Naradov Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR İnstitut İstori.

Güngör, H. (2019). *Turkish-American Relations in World War II: Survival of Turkish Neutrality* (1. baskı). Gece Kitaplığı.

Habibullaeviç, D. D. (2015). İzuçenie politiçeskoy istorii Buharskogo Emirata v Sovetskiy i Postsovetskiy periodı. *İstoriografiya, İstoriçeskie İstoçniki, Metodı İstoriçeskogo İssledovaniya,* Udk 9(M) 32 BBK63.3(2) 46, 13-21.

Hatunoğlu, N. (2016). Buhara hanlığı. in A. Hayrunnisa & İ. Kemaloğlu (Ed.). *Avrasya'nın sekiz asrı Çengizoğulları* (1. baskı, ss. 482-526). Ötüken Neşriyat.

Jukovskiy, S. V. (1915). *Snoşeniya Rossi s Buharoy i Hivoy za poslednee trehsotletiye*.

Koç, D. (2017). Buhara Hanlığı'na gelen Rus diplomat ve askerler. *Türk dünyası araştırmaları*, 115(227), 61-90.

Koçnev, A. V. (2016). Problemi torgovo-ekonomiçeskih vzaimootnoşeniy Rossiyskoy İmperii v naçale XVIII v. so stranami sredney azii «v buhariyu ı v proçie goroda ili provintsii v neıy prinadlejaşie, Kako j v Hivu i drugie mesta». *Vestnik tomskogo gosudarstvennogo universiteta.* No: 408, 78-84.

Mamsik, T. S. (2013). Ekspeditsiya ı. b. buholtsa i «Vosstanie» içimskih krestyan 1714 g.. *Gumanitarnıe nauki v Sibiri*, No: 2, 20-24.

Merriman, J. (2018). *Rönesanstan bugüne modern Avrupa tarihi*. Ş. Alpagut (Çev.). Say Yayınları.

Naumkin, M. (2016). Petr velikiy i sredniyaya aziya. E. V. Lukin (Red.), *Dyeyaniya petra velikogo v sudbah narodov Evrazii*, 169-177.

Primakov, E. M. (Red.) (2003). *Oçerki istorii rossiyskoy vneşney razvedki* (1. baskı). Tom. 1.

Özkan, M. (2018). Bekoviç gibi kaybetmek: Aleksandr Bekoviç Çerkasskiy'in 1717 Hive seferi. *Marmara üniversitesi Türkiyat araştırmaları dergisi*, 5 (1), 93-111.

Poslannik petra ı na vostoke posolstvo Florio Beneveni v Persiyu i Buharu 1718-1725 godah, 1986. Glavnaya redaktsiya vostoçnoy literaturı izdatelstva "nauka".

Talay, A. (1994). Dürrî Ahmed efendi. *TDV İslam ansiklopedisi, C. 10,* 34-35.

Türker, Ö. (2019). Keşfetmek ve tanımlamak: 17. ve 18. yüzyıl Rus seyyahlarına göre Buhara. M. Gökçe (Ed.) *Seyyahların izinde Türkistan* (1. baskı, 73-110). Pegem Akademi.

Ükten, S. S. (2017). 16-18. asırlarda Buhara Hanlığı'na gelen batılı seyyahlar ve seyahatnameleri. *Eskişehir osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 18(2), 137-164. https://doi.org/10.17494/ogusbd.371461.

Ükten, S. S. (2018). *Buhara Hanlığı'nın askeri teşkilatı (1500-1868)* (1 baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Vernadsky, G. (2011). *Rusya Tarihi (2. baskı)*. D. Mızrak & E. Ç. Mızrak (Çev.). Selenge Yayınları.

Vurgun, S. Y. (2016). Buhara emirliğinin iki önemli şehri: Buhara ve Semerkand. *Türk tarihi araştırmaları dergisi*, 1(1), 138-157.

Yeşilot, O. (2014). *Şah'ın Ülkesinde Rus Çarı I. Petro'nun İran Elçisi Artemiy Volınskiy'nin Kafkasya raporu* (1. baskı). Yeditepe Yayınevi.